

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

**RAZLIKE U IZBORU IGRAČAKA IZMEĐU DJEČAKA I DJEVOJČICA
PREDŠKOLSKE DOBI**

/Diplomski rad/

Mentorica: prof. ddr. Lidija Pehar

Studentica: Mirela Kovačević

Sarajevo, januar, 2019. godine

**“O ČOVJEKU MOŽEŠ VIŠE NAUČITI U SAT VREMENA IGRE,
NEGO U TOKU JEDNOGODIŠNJEG RAZGOVORA.”**

(Platon)

Sadržaj

1. UVOD	7
2. RAZVOJNE KARAKTERISTIKE DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	9
3. IGRA	10
3.1. KLASIFIKACIJA DJEČIJE IGRE	10
3.2. ZNAČENJE IGRE	11
3.3. ULOGA ODGAJATELJA U IGRI	12
4. IGRAČKE	13
4.1. KARAKTERISTIKE KVALITETNE IGRAČKE	16
4.2. KARAKTERISTIKE 'IGRAČAKA ZA DJEČAKE' I 'IGRAČAKA ZA DJEVOJČICE'	17
4.3. ULOGA MARKETINGA NA PODJELU IGRAČAKA PREMA SPOLU	19
4.4. RODNO-STEREOTIPIČNI MARKETING	22
4.5. NEUTRALNO VASPITANJE	23
4.6. STEREOTIPI	24
4.7. RODNI STEREOTIPI	25
5. TEORIJE RAZVOJA RODA	26
5.1. BIOLOŠKI PRISTUP	26
5.2. BIHEVIORALNI PRISTUP	27
5.3. KOGNITIVNI PRISTUP	29
5.4. TEORIJA RODNIH ŠEMA	31
6. UČENJE RODNIH ULOGA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	33
7. METODOLOŠKI DIO RADA	35
7.1. PREDMET I PROBLEM ISTRAŽIVANJA	36
7.2. CILJ ISTRAŽIVANJA	36
7.3. ZADACI ISTRAŽIVANJA	37
7.4. ISTRAŽIVAČKA PITANJA	37
7.5. METODE ISTRAŽIVANJA	37
7.6. INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA	38
7.7. MATERIJAL KORIŠTEN U ISTRAŽIVANJU	38
7.8. PROCEDURA ISTRAŽIVANJA	39
7.9. UZORAK	40
8. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA	41
8.1. OBRAZLOŽENJA KOJA DJECA NUDE ZA SVOJ IZBOR IGRAČKE ZA <i>SEBE</i>	42
8.2 . OBRAZLOŽENJA KOJA DJECA NUDE ZA IZBOR IGRAČKE ZA DRUGOG DJEČAKA I DJEVOJČICU	45

8.3 . KOGA DJECA RADIJE BIRAJU ZA PARTNERA U IGRI.....	50
8.4. OMILJENE AKTIVNOSTI I IGRE PREDŠKOLSKE DJECE U SLOBODNO VRIJEME	52
9. ZAKLJUČAK	54
KORIŠTENA LITERATURA:	56
10. PRILOZI.....	59
PROTOKOL INTERVJUA.....	60
PROTOKOL POSMATRANJA.....	61

Sažetak

Ovaj rad prikazuje različitost u izboru igračkaka između dječaka i djevojčica predškolske dobi. U prvom dijelu rada nalaze se teorijska razmatranja o igri i razvoju igre koja prati i podstiče psihofizički razvoj djeteta, karakteristike dobre igračke, te o različitom pristupu tumačenju ovih razlika, s jedne strane biološki, a s druge socijalni. U drugom dijelu rada nalazi se korištena metodologija i interpretacija rezultata. Cilj ovog istraživanja je kvalitativnim istraživačkim metodama ispitati razlike u izboru igračkaka između dječaka i djevojčica predškolske dobi i njihova obrazloženja za ista. Istraživanje je sprovedeno na području grada Sarajeva, JU Djeca Sarajeva, vrtić „Višnjik“, na uzorku od 20 djece predškolske dobi; 10 dječaka i 10 djevojčica u dobi od 5 do 6 godina, jer od trenutka kada su djeca sposobna spoznati svoj spol započinju stvarati rodne šeme, što se dešava tokom predškolske dobi, odnosno do polaska u školu. Istraživanje je pokazalo da djeca preferiraju igračke koje su tradicionalno i stereotipično predviđene za njihov spol, više nego igračke predviđene za drugi spol. Jedna od posljedica, ako djeca biraju i igraju se samo igračkama predviđenim za njihov spol, jeste što ograničava njihova iskustva. Različite vrste igračkaka ohrabruju različite vrste igre i učenja. To je razlog, zašto je važno razumjeti na koji način se djeca odlučuju kako i s čim se igrati.

Ključne riječi: igra, izbor igračke, predškolsko dijete, spol, rod, rodna uloga, rodni identitet, rodni stereotipi

TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

1. UVOD

Igra je sastavni dio života svakog djeteta. Pored razonodei zadovoljstva koje pruža, igra također predstavlja važan put kroz koji djeca uče o sebi, drugima i svijetu koji ih okružuje, stiču kompetenciju i stvaraju socijalne odnose. Iz tog razloga jako je važno da svako dijete ima dovoljno vremena za igru, odnosno da igra bude dio svakodnevnog života djeteta.

Igra je ključna u razvoju djece jer doprinosi kognitivnoj, fizičkoj, društvenoj dobrobiti djece. Pored koristi koje nudi igra, jedan neizostavan segmenat na koji moramo obratiti pažnju jesu i igračke s kojima se djeca igraju. Predpostavka je da djevojčice radije biraju feminizirane ili neutralne igračke, dok dječaci biraju maskulinizirane igračke. Ovaj izbor igračaka može ograničiti dječije iskustvo i sposobnost da razviju određene vještine i karakteristike koje bi mogle biti poboljšane ukoliko imaju na raspolaganju igračke bez oznake kojem su spolu namijenjene. Istražujući rodne oznake igračaka dobivamo brojne informacije o karakteristikama feminiziranih ili maskuliniziranih igračaka, šta nastoje razvijati kod djece, koje su to osobine koje pripisuju jednom ili drugom spolu, te kakve implikacije nose sa sobom. Zanima me u kojoj je mjeri naše društvo obilježeno tradicionalnim vrijednostima, te kakvi su razlozi i obrazloženja navođena od strane djece o njihovim izborima igračke, bilo za sebe, za druga ili drugaricu, istog ili suprotnog spola. Igra također djeci pruža prilike da se uče kako rješavati probleme. Igra sa feminiziranim igračkama ohrabruje djevojčice da uče pravila, da imitiraju određena ponašanja i da koriste odrasle kao izvor pomoći. Suprotno tome, maskulinizirane igračke često potiču dječake da samostalno istražuju svoju okolinu.

Ovim radom želja mi je prikazati igru u odnosu sa rodnim stereotipima i obrazloženjima djeceza izbor igračke, na namjernom uzorku od 20 djece predškolske dobi, uzrasta od 5 godina, u jednom sarajevskom vrtiću. Jedan od načina socijaliziranja u ranom djetinjstvu jeste svakako kroz igru sa različitim vrstama igračaka. Kako bih saznala što više informacija i dobila dublji uvid u odabranu problematiku odlučila sam provesti kvalitativno istraživanje kroz metodu sudjelujućeg promatranja i individualnog intervjua sa svakim djetetom/ispitanikom.

Činjenica je da se djevojčice i dječaci razlikuju, ali ključno pitanje je sljedeće, da li djevojčice i dječaci biraju drugačije igračke i tipove igre zato što im to nameće kultura u kojoj odrastaju, njihova okolina, vršnjaci ili je riječ o nečemu još dubljem. Na razvoj dječaka i djevojčica sa sigurnošću utiču oba, biološki i socijalni procesi, kao i interakcija sa roditeljima, vršnjacima, školom, društvom i kulturom generalno. Isto vrijedi i za bilo koji vid dječijeg razvoja. Dakle,

iako je moj fokus rodni razvoj, važno je prepoznati da razvojni procesi koji utiču na spol nisu jedinstveni. Istraživanja o spolnom razvoju, dakle imaju potencijal pomoći nam razumjeti mnoge aspekte razvoja. Na kraju, primjećujem da mnoge discipline proučavaju spolni razvoj sociologija, razvojna psihologija, antropologija..., a nije li prava definicija antropologije ona koju navodi Ruth Benedict, da je zadaća antropologije učiniti svijet sigurnim za ljudske različitosti.

Struktura ovog rada podijeljena je na dvije cjeline od kojih prva sadrži teorijski prikaz, a druga metodološki dio. Pored uvoda teorijski dio ovog rada predstavlja prikaz osnovnih informacija o igri i karakteristikama dobre igračke, važnosti igre, razvoju djece predškolske dobi, te biološkom i socijalnom pristupu rodnom razvoju.

Drugi dio rada fokusiran je na provedeno istraživanje, a u njemu su detaljno predstavljeni svi relevantni aspekti metodologije provedenog istraživanja i interpretacija rezultata. Zadnji dio rada predstavlja zaključak u kojem iznosim ključne nalaze skladno definiranim istraživačkim pitanjima.

Manjak istraživačkih, stručnih i znanstvenih radova o ovoj temi, naročito na našem području, za koju vjerujem da će u skorijoj budućnosti postati jako aktuelna, bili su uzrok moje naučne znatiželje i motivacije za istraživanje upravo ove problematike.

2. RAZVOJNE KARAKTERISTIKE DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Osnovno pravilo u radu sa djecom predškolske dobi jeste da pratimo karakteristike njihovog rasta, razvoja i sposobnosti i u skladu s tim se i odnosimo prema njima. Pedagozi, nastavnici, učitelji i odgajatelji u vrtićima moraju poznavati karakteristike dječijeg rasta i razvoja radi lakšeg razumijevanja dječijih potreba. Svako razvojno razdoblje ima svoje karakteristike po kojima se razlikuje od ostalih razvojnih razdoblja u djetetovom životu. Jako je važno ne preskakati razvojna razdoblja jer jedno razvojno razdoblje vodi drugome. „Dobar odgajatelj treba prepoznati svakoga od njih, kako bi moglo reagirati na vrijeme na promjene djece.“ (Findak, 1995). Rast i razvoj predškolskog djeteta ne odvija se kod sve djece isto. Razlike u rastu i razvoju su velike i uočljive između dječaka i djevojčica, baš kao što su velike između svakog pojedinog djeteta. Na rast i razvoj djece predškolske dobi utiču žlijezde s unutrašnjim izlučivanjem. Kod starije djece predškolske dobi na rast i razvoj najviše utiče hipofiza (žlijezda veličine zrna koja se nalazi u mozgu, stvara brojne hormone, među kojima hormon rasta koji omogućava rast tokom dječije dobi), štitna tiroidna žlijezda (nalazi se u visini prednjeg dijela vrata i ima vrlo važnu funkciju-proizvodnju tiroidnih hormona koji su pod uticajem hormona hipofize koji utiče na rad i razvoj cijelog organizma djeteta) i spolne žlijezde. Pored svega navedenog jasno je i da je rast i razvoj svakog djeteta pod uticajem ostalih faktora kao što su okolina, rutina, integracija u društvu i svakodnevni život (kretanje, san, ishrana...), te pod uticajem bioloških faktora. Najznačajnije promjene u razvoju djece se događaju između 4. i 5. godine života djeteta. Jedna od najvažnijih karakteristika dječijeg organizma je plastičnost, što znači da se lako mijenja pod uticajem okoline, i u djelovanja promjenjivih povoljnih ili nepovoljnih uslova. To za odgajatelje predstavlja veliku prednost jer je može iskoristiti u radu sa djecom predškolske dobi. Ali „...samo poznavajući anatomske-fiziološke karakteristike djece i raditi u skladu s njima, odgajatelj će bit uspješan u pravilnom poticaju djetetovog rasta i razvoja.“ (Findak, 1995).

3. IGRA

Igra je ključna komponenta u socijalnom i psihičkom rastu i razvoju u životima djece i smatra se idealnim načinom učenja. Mnogi poznati istraživači na polju psihologije (uključujući Jean Piageta, Sigmunda Freuda, Carla Junga) posmatrali su igru kao nešto što je urođeno ljudskoj vrsti. Spontana je prije svega. Ovi psiholozi su imali jaka ubjeđenja da igra formira dobar dio ličnosti. Igra se prečesto posmatra kao neozbiljna aktivnost. Međutim djeca razvijaju socijalne kompetencije kroz igru, uče se pravilima, jednostavno rečeno vježbaju se načinu življenja. Marko Stevanović igru definiše kao „oblik i sredstvo odgoja djeteta. Igrajući se ono stječe znanja i uči ponašanja. Uči uz naše namjerne intervencije, ali i spontano, a da to i ne zna. Nema sumnje da je igra oblik ranog obrazovanja djeteta“. (Stevanović, 2001:267)

Igra je predmet proučavanja psihologije, antropologije, etnologije, sociologije, pedagogije itd. Većina autora se slaže da igra ima velike potencijalne mogućnosti za razvoj raznovrsnih djetetovih inicijalnih resursa.

Igra je posljedica socijalne interakcije odraslog i djeteta. Piaget (prema Duran, 1995) posmatra igru kroz kognitivni razvoj i povezuje je sa strukturom misaonih aktivnosti, kao multifunkcionalnu, nejednoznačnu, nespecijaliziranu aktivnost. Aristotel (prema Stevanović, 2003) isto vidi igru kao oblik dječijeg kretanja. Frobel (prema Stevanović, 2003) smatra igru kao početak dječijeg razvoja i obrazovanja.

3.1. KLASIFIKACIJA DJEČIJE IGRE

Igru možemo podijeliti u tri skupine :

1. Funkcionalne igre
2. Simboličke igre
3. Igre s pravilima

Funkcionalna igra je najjednostavniji tip igre, odgovara senzomotoričkoj inteligenciji djeteta. Dominantna je u prve dvije godine života djeteta. Nastaje u dodiru djeteta sa okolinom. To su jednostavne radnje s predmetima koje dijete izvodi. Često se funkcionalna igra ne klasifikuje kao prava igra, a roditelji tj. odrasli su nositelji radnje, pokazuju djetetu, a ono posmatra i pokušava to samo ponoviti. Ova igra razvija perceptivne i motoričke funkcije.

Simbolička igra se javlja u predškolskoj dobi oko 4. i 5. godine. Ovo je razvijeni oblik igre. U njoj imamo pravilo, ulogu i sadržaj, a djeca koriste određene simbole, igračke, govor, motoričke radnje, slike na unutrašnjem planu-mentalne reprezentacije. Teme u igri često odražavaju ono što se događa u dječjim životima pa se igraju mame i tate, prodavača, doktora, škole i sl. Igre mogu preuzeti temu i iz neke bajke ili filma. Funkcija simboličke igre je pomoć u prevladavanju egocentrizma.

Igre s pravilima djeca primjenjuju nakon 4. godine. Tu spadaju igre s unaprijed poznatim pravilima i ograničenjima u kojima postoji unaprijed određeni cilj. Primjer takve igre su igre poput skrivača, igre loptom, te društvene igre poput čovječe ne ljuti se. Kroz ovakve igre potiče se socijalizacija, integracija u društvo i prihvatanje socijalnih normi. Djeca uče da su u životu nužna i neka pravila, uče kako ih poštivati i ukoliko to prihvate kasnije će biti odgovornija. Igre s pravilima su vrlo važno odgojno sredstvo.

Kako djeca odrastaju, način na koji se igraju mijenja se, postaju kreativnija i eksperimentišu više sa igračkama, igrama i idejama. Također, djeca u zavisnosti od dobi mijenjaju društvo za igru. Prvi partneri u igri su roditelji, kasnije se igraju sama, zatim u paru ili u interakciji sa drugom djecom.

3.2. ZNAČENJE IGRE

Današnje iskustvo i razna naučna istraživanja dokazuju nam da igra kao metoda rada s djecom predškolske dobi ima ogromno značenje, ali i mnoge prednosti prema drugim oblicima i metodama rada.

Prema autorici Lazar (2007, str.22) možemo navesti nekoliko pozitivnih značenja igre:

- Igra je prirodno samoobrazovanje
- Igra kao aktivnost za učenje
- Igra kao slobodna aktivnost
- Igra kao vođena aktivnost, didaktička igra (za ostvarivanje postavljenih ciljeva)
- Igra kao priprema za školu i život
- Raznovrsnost igre doprinosi raznovrsnost i bogastvo osobine ličnosti djeteta
- Igra kao najranija senzorno-motorna inteligencija
- Igra kao početna interakcija s okolinom

- Igra kao pravo djeteta
  - Pomoću igre dijete isprobava i razvija svoje sposobnosti (funkcionalna igra)
  - Pomoću igre dijete upoznaje materijalni svijet, istraživanjem, provjeravanjem, manipulira predmetima s ciljem stvaranja (konstruktivna igra)
  - Igrom upoznaje svijet odraslih i njihove odnose (simbolička igra)
  - Igrom uči, poštuje i pridržava se pravila igre
  - Igrom stiče samopouzdanje
  - Igrom razvija sve svoje tjelesne, psihičke, socio-emocionalne, stvaralačke sposobnosti
- Igra je važna jer potiče razvoj riječnika kod djece, socijalne kompetencije, kreativnost, maštu i sposobnost razmišljanja. Djeca koriste finu motoriku tokom igre. Djeluju jedni na druge u socijalnom kontekstu. Razmišljaju o onome što rade. Koriste jezik kako bi razgovarali jedni s drugima ili sami sa sobom i također vrlo često reaguju emocionalno na aktivnost koja se odvija tokom igre. Integracija ovih ponašanja je ključ za kognitivni razvoj djece predškolske dobi. Dječija igra potiče sva ova ponašanja i zato je važan aspekt učenja.

3.3. ULOGA ODGAJATELJA U IGRI

Odgajatelj u predškolskim ustanovama u ranom djetinjstvu je facilitator igre u grupi. Odgajatelj omogućava igru tako što pruža odgovarajuće okruženje djeci. Dob i razvojni nivoi moraju se pažljivo uzimati u obzir kada se radi o odabiru materijala i igračaka s kojima se radi. Kao facilitatori dječije igre, odgajatelji trebaju pomno pratiti djecu tokom igre, kako bi ih u slučaju potrebe uputili na odgovarajuće socijalne interakcije. Važno je da djeca sama donose odluke tokom igre, birajući šta i gdje će se igrati, birajući uloge za svakog učesnika u igri i način na koji će se igra odvijati. Ipak, povremeno djeca trebaju pomoć odraslih bilo da im treba partner u igri ili treba nečije ponašanje da promijeni, pregovara oko nekih eventualnih nesuglasica. Pažljiv i iskusan odgajatelj će samo posmatranjem moći da odluči kada i koliko treba da interferira u dječijoj igri.

4. IGRAČKE

Igračka je sastavni dio igre. Ona je izazov i poticaj na aktivnost. Igrajući se njome dijete se zabavlja, istražuje, oponaša svijet odraslih i uči.

Igra se u predškolskom djetinjstvu smatrala `vodećom aktivnošću`, ne toliko zbog toga što dijete najveći dio svog vremena provodi igrajući se, već zato što je ona usmjerena na zadovoljavanje aktuelnih potreba djeteta koje se razvija. Igra predstavlja najvažniji metod učenja za djecu svih uzrasta. Igrajući se, oni se razvijaju, istražuju, otkrivaju, uče komunicirati, kretati se i razumijevati svijet oko sebe, a sve to pomoću igračkaka. "Igra predstavlja socijalizacijski, kognitivni, emocionalni, motorički poticaj djeci. Djeca koja pohađaju predškolske ustanove, u kojima je njihovo cjelokupno napredovanje poticano upravo aktivnostima u kojima dominira igra, vrlo često dolaze u školu otvorena za nove izazove." (Pehar, 2007)

"Igrajući se dijete ulazi u odnos s drugim ljudima postajući svjesno svoje individualnosti i otkrivajući da stvarnost može da se posmatra na različite načine izgrađujući tako realniju sliku o sebi i okolini u kojoj se kreće. Kroz igru dijete izražava ono što misli, osjeća, a ujedno to što misli i osjeća obogaćuje, tražeći informacije koje mogu da dopune informacije o sebi isvijetu oko sebe. Igra se javlja kao instrument socijalizacije, upoznavanja svijeta i emocionalnog sazrijevanja, s tim što ovo nije jednosmjernan odnos jer se i sama igra oslanja na kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj djeteta." (Pehar, 2007) Razlog zbog kojeg se u velikom broju istraživanja ispituje igra i način na koji se igraju, jeste upravo taj što preko igre djeca usvajaju socijalne vještine. „Način na koji se dijete igra je najbolji pokazatelj njegovog stepena socijalizacije, intelektualnih sposobnosti i emocionalnog sazrijevanja. Igranje djeteta je direktno povezano sa akcijom, tj. dijete spoznaje svijet oko sebe djelujući na njega, izgrađujući tako sistem odnosa i uspijevajući da stvarnosti nametne određene strukture i shvati njene zakone, s tim da ono nije u stanju da verbalno izrazi i razumije sve odnose oko sebe, jer mnogih nije svjesno niti ih razumije, a one koje izražava to radi onako kako razumije i prihvaća." (Pehar, 2007)

Igru treba posmatrati kao temeljnu sastavnicu, ključnu metodu učenja za dijete predškolske dobi upravo zbog značaja koji ona ima za razvijanje individualiteta i socijalne kompetencije.

Ovaj način poštuje i slijedi sve znanstvene značajke igre kao što su: -igra je interaktivna -igra je slobodna, spontana i bez prinude -igra je interesantna i u njoj se uživa -igra je neograničena, maštovita, ekspresivna i divergentna.

Najšira definicija igračke obuhvatila bi sva sredstva kojima se dijete služi u igri. Dokazano je da su jednostavnije igračke isplativije kad je u pitanju razvoj svih vrsta inteligencija i sposobnosti. Razlog tome je poticanje na improvizaciju i snalaženje. Igračke pritom imaju različite funkcije: razvoj motorike, osjetila, opažanja, određenih sklonosti, poticanje vještina, razvoj mašte, timskog rada, empatije, socijalnih vještina, improvizacije, inteligencije, konstruktivnosti, ali i agresivnosti, destruktivnosti, dominacije i sl.

Pri izboru igračke važno je imati na umu da dječiji razvoj treba poticati, a ne forsirati. Dobra igračka je ona koja potiče dijete na igru, aktivnost, istraživanje, kreativnost i maštu; može duže vrijeme biti izazovna i zanimljiva; odgovara djetetovim mogućnostima razumijevanja i korištenja; potiče dijete na saradnju u igri; djeluje estetski i zadovoljava kvalitetom materijala, neotrovnih je i postojanih boja, laka je za održavanje i otporna na habanje, a dijete se njome ne može povrijediti.

Prije više od 40 godina Rheinold i Cook (1975) su sproveli istraživanje posmatranja igračaka i drugih predmeta prisutnih u sobama dječaka i djevojčica u dobi od 1 do 6 godina. Ono što je kao rezultat prikazano jeste da su dječaci i djevojčice imali isti broj knjiga, muzičkih instrumenata, plišanih igračaka i namještaja. Kako god, dječaci su imali znatno veći izbor igračaka, i općenito gledano imali su veći broj igračaka. Također je bilo određenih razlika u vrstama igračaka koje su dječaci i djevojčice imali.

Dječaci su imali više `izazovnih igračaka` (npr. Igračke za sortiranje oblika, satove, magnete) i također su imali više sportske opreme (npr. Lopte, klizaljke, zmajevе), životinjice, garaže za autiće, vojnike i obrazovnog materijala i opreme za slikanje (bez obzira što ovo može da bude smatrano neutralnim igračkama). Sobe djevojčica su imale više lutaka, kućica za lutke i igračke koje imitiraju domaćinstvo (npr. sudoper, posuđe, šporete). Dječaci skoro nikako nisu imali ovakve igračke koje imitiraju domaćinstvo.

Od ovog istraživanja, ostala istraživanja se pozivaju na izjave djece koje zahtjeve pišu Djeda Mrazu ili koju igračku žele da dobiju za rođendan. Ta istraživanja pokazuju da djevojčice žele i dobijaju više odjeće i nakita, lutaka, igračaka za domaćinstvo i muzičkih instrumenata, dok dječaci zahtjevaju i dobijaju više sportske opreme, vozila, pištolja i igračaka vojnika (Bradbard & Parkman, 1983). Interesantno je da djeca očito traže više stereotipične igračke.

Iako postoje neke individualne razlike, činjenica da dječaci i djevojčice, u ranom dobu, preferiraju i igraju se sa različitim igračkama jedna je od najbolje uspostavljenih karakteristika rodnog razvoja kod djece.

S obzirom na to, da se dječaci i djevojčice igraju sa različitim igračkama, svakako me zanima uticaj ovih razlika na njihovo ponašanje, mišljenje i izjave. Da bismo razumjeli kakav uticaj imaju ove razlike u igri dječaka i djevojčica, moramo prije svega znati po čemu se razlikuju `muške` i `ženske` igračke. Neke od razlika između igračaka su očite, a neke suptilnije.

Dječaci preferiraju manipulativne igračke, autiće i akcione figure, koje podstiču manipulaciju, konstrukciju i aktivno istraživanje (Bradbard i Parkman, 1983; Fagot, 1974; Miller, 1987). Postojeća istraživanja pokazuju da stereotipične maskuline igračke promoviraju razvoj spacijalnih sposobnosti (Miller, 1987; Robert i Heroux, 2004; Serbin i Connor, 1979). Suprotno tome, djevojčice preferiraju lutke, plišane igračke i edukativne igračke, koje ohrabruju razvoj verbalnih radije nego vizualno-spacijalnih sposobnosti (Miller, 1987; Serbin i Connor, 1979). Igranje sa igračkama označenim za ženski spol može također promicati sposobnosti njegovanja, odgajanja (Miller, 1987) i kompleksnu igru. Na taj način, igranje sa rodno tipiziranim igračkama može gajiti različite socijalne i kognitivne vještine kod dječaka i djevojčica.

4.1. KARAKTERISTIKE KVALITETNE IGRAČKE

Igra je jedna od najvažnijih komponenti djetinjstva i u sljedećem pasusu ću se usredotočiti na važnost igračaka za djecu. Igračka može biti sve s čime se dijete može sigurno igrati, počev od kartonskih ambalaža, kutija koje se mogu otvarati, zatvarati i stavljati jedna u drugu, papir za umotavanje poklona i td. Na taj način nudimo djeci priliku i mogućnost za improvizaciju i razmišljanje.

Igračke s kojima se naša djeca igraju često imaju veću moć i uticaj nego što mislimo. One definiraju okruženje u kojemu dijete odrasta i okupiraju njegovo razmišljanje. Igračke bi trebale razvijati pažnju i koncentraciju djeteta, a ne suprotno. U današnjem potrošačkom društvu, ne smijemo djecu okruživati nepotrebnim igračkama te je bolje uložiti više novca u manju količinu igračaka, koje će svojom kvalitetom dati priliku djetetu da istraži sve mogućnosti koje mu one pružaju.

To su sve razlozi zbog kojih moramo obratiti pažnju na par karakteristika kada kupujemo igračku za svoje dijete. Neke od tih karakteristika su sljedeće:

- mogućnost igranja na različite načine
- poticanje djeteta da djeluje samostalno, da razmišlja ili osjeća

- razvoj fizičkih, mentalnih, društvenih i emocionalnih vještina
- lijep dizajn i kvalitetna izrada, lijepe boje, teksture i prirodni zvukovi
- zabavnost i prilagođenost sposobnostima, interesima i uzrastu djeteta
- sigurnost - igračka bi trebala biti bez oštih rubova, načinjena od prirodnih materijala, prilagođena djetetovom uzrastu
- certifikati – standardi kvalitete
- pakiranje - poželjno je što manje pakiranja s naglaskom na ekološke komponente
- trajnost igračke veoma je važna jer se dijete njome mora služiti tokom odrastanja, ali i u odrasloj dobi igrajući se sa svojom djecom i tako ponovno proživljavati djetinjstvo (Blakemore i Centers, 2005)

4.2. KARAKTERISTIKE `IGRAČAKA ZA DJEČAKE` I `IGRAČAKA ZA DJEVOJČICE`

Generalno je prihvaćeno da, “dječaci i djevojčice imaju različite igračke i važno je znati kako te igračke utiču na njihov razvoj” (Blakemore i Centers, 2005). U istraživanju koje je proveo Rheingold i Cook 1975. godine, zabilježene su vrste dječijih igračaka koje oni posjeduju. Zaključili su da dječaci posjeduju više vozila i specijalnih igračaka, dok djevojčice posjeduju više lutkica i igračaka za domaćinstvo.

Dvije studije su provedene od strane Blakemore i Centers. Cilj prve studije bio je saznati koje su to igračke danas (2005. godine) označene kao za dječake, a koje za djevojčice. Učesnici su bili stariji, od 18. do 53. godine i studenti psihologije. Učesnicima su prikazane slike igračaka i trebali su da ih kategoriziraju na numeričkoj skali koliko smatraju da su maskulinizirane ili feminizirane. Učesnici su također ispunili upitnik s demografskim pitanjima. Rezultati su pokazali da su muškarci i žene blago različito odredili šta jeste i u kolikoj mjeri maskulinizirano i feminizirano. Femininost i maskulinitet iz perspektive psihologije ličnosti, rodne uloge se manifestiraju u psihološkim karakteristikama femininosti i maskuliniteta (Deaux i LaFrance, 1998) Femininost se često operacionalizira kroz posjedovanje ekspresivnih osobina (saosjećajnost, osjetljivost i vedrina), a maskulinitet se operacionalizira kroz posjedovanje instrumentalnih osobina (vodstvo i nezavisnost).

Cilj druge studije bio je ispitati karakteristike igračkaka, koja se temeljila na studiji koju je proveo Miller 1987. Hipoteza ove studije bila je da su igračke usmjerene na djevojčice „povezane sa izgledom i atraktivnosti, odgojnim vještinama i onim koje su potrebne u domaćinstvu“, dok su igračke za dječake „povezane sa agresijom i nasiljem... takmičenjem, konstrukcijom i društvenosti.“ Opet su u ovoj drugoj studiji učestvovali učesnici od 18. do 53. godine i od 706 učesnika njih 176 su bili roditelji. U zavisnosti od tog kako su igračke razvrstane u prvoj studiji, igračke korištene u drugoj studiji su svrstane u 4 različite skupine, u kojoj je u svakoj od njih bilo po 15 igračkaka. Učesnici su opet ispunili demografski upitnik i ocijenili igračke na numeričkoj skali „po raznim kvalitetima koje igračke mogu posjedovati“. Te osobine korištene su kao one koje su potvrdile hipotezu, i tako su predviđeni rezultati zaključeni. Drugim riječima, dječaci su mogli koristiti svoje igračke da grade nešto novo ili zamišljaju kako je letjeti u svemiru, dok su djevojčice mogle koristiti svoje igračke pretvarajući se da peglaju odjeću i peru posuđe. Igračke za dječake su također ocijenjene više na skali društvenosti (u odnosu na to dopuštaju li igru sa drugima u odnosu na igru pojedinca), takmičarski duh koji razvijaju, agresivnost i konstruktivnost. Igračke za djevojčice su ocijenjene više na skali kreativnosti, manipulativnosti, odgojnog i atraktivnosti“ (Blakemore and Centers, 2005). Ovo znači da od malih nogu, dječake i djevojčice socijaliziramo u njihove rodne uloge kroz igračke s kojima se igraju.

Igračke za dječake su sa većom vjerovatnoćom bile ocijenjene kao „nasilne“ nego li su to igračke za djevojčice. Trebamo se upitati da li su ovo obilježja koja želimo da naša djeca usvajaju.

Blakemore i Center su zaključili svoju studiju s izjavom da bi razvoj, kako dječaka tako i djevojčica, bio obogaćen učenjem i usvajanjem vještina za domaćinstvo kao i igrom sa konstrukcijskim igračkama. „Djeca oba spola samo mogu imati koristi od igranja sa igračkama koje razvijaju intelektualne, naučne, fizičke, umjetničke i muzičke sposobnosti.“ (Blakemore and Centers, 2005).

Igračke dakle dolaze s određenom predikcijom kojem spolu su namijenjene. Učesnici muškarci i žene su se razlikovali po tome koliko je nešto prema njihovim kriterijima maskulinizirano ili feminizirano za njih, ali razlike nisu bile drastične. Što je više feminizirana ili maskulinizirana igračka lakše ju je dovesti u korelaciju s tim spolom.

Igračke za oba spola su dizajnirane tako da stimulirajući igru uloga, edukuju djecu, razvijaju kognitivne sposobnosti i zajedničku igru s drugom djecom (Blakemore and Centers, 619). Od

malih nogu, u odnosu na to s kojom vrstom igračaka se igraju, ponašaju se u skladu s tim, dječaci uče da su aktivni, uključeni i slobodniji od djevojčica.

Tradicionalno “snažne” muške igračke (Blakemore i Centers, 2005) poput Action Mann-a, lopte za fudbal, Hotwheels autića, minijaturnog oružja, kutija za alat pa čak i “umjereno” maskulinizirane igračke kao što su teleskop i setovi hemije, su dizajnirani za dječake kao “mehanizam socijalizacije, kao edukativne igračke” i to “s ciljem da im pomognu da jednostavno grade svoju karijeru” i “da ih uči vođenju” Dječaci imaju više prostorno-spacijalnih igračaka (kao što su sat ili igračke za posmatranje svemira) i sportske opreme.

4.3. ULOGA MARKETINGA NA PODJELU IGRAČAKA PREMA SPOLU

Igračke su više podijeljene po spolu sada, nego li su to bile prije 50 godina. Čak i u vrijeme kada je diskriminacija bila ‘uobičajena stvar’, katalogi su sadržavali više neutralnog sadržaja nego li današnje reklame.

Kada se radi o kupovanju igračke za djecu, sve je kodirano bojom: stroge granice odvajaju jaku plavu boju akcionih figura od lijepe roze boje za princeze i većina smatra da je ovako bilo oduvijek. Ustvari, uloga princeze koja je danas sveprisutna u igračkama djevojčica, bila je izuzetno rijetka prije 1990-ih kao što sam već navela, reklamiranje igračaka je više rodno podijeljeno sada nego li je bilo prije 50 godina, kada su rodna diskriminacija i seksizam bili norma.

U istraživanjima o reklamama igračaka, nađeno je da čak i kada je spolni marketing bio najizraženiji u 20 stoljeću, otprilike polovina igračaka je još uvijek bila reklamirana na rodno neutralan način. (Sweet, 2012) Ovo je sasvim različito od onoga što vidimo danas, kako kompanije kategoriziraju igračke na način da i njihovo razmišljanje guraju u kutije. Na primjer, nedavna studija sociologinje Carol Auster i Claire Mansbach otkrila je da su sve igračke koje se prodaju u Disney-ovoj prodavnici, izričito kategorisane kao “za dječake” ili “za djevojčice” – ne postoji “za dječake i djevojčice” opcija, iako se nekolicina igračaka može naći na oba popisa.

To ne znači nikako da igračke u prošlosti nisu bile prožete rodnim stereotipima. Igračke za djevojčice iz 1920-ih do 1960-ih jako su bile usmjerene na obiteljski život i odgoj. Na primjer, reklama za igračku metle i mopa iz 1925, u jednom katalogu Sears-a (Robna kuća),

Međutim, reklamiranje igraćaka u odnosu na spol djeteta, poput ovih primjetno je opalo do ranih 1970-ih. Na tržištu rada bilo je sve više žena, feminizam je bio sve glasniji, i igranje na kartu rodni stereotipa postalo je rizična strategija. U Sears-ovim katalogzima reklame od 1975, manje od 2% igraćaka je bilo označeno kao eksplicitno samo za dječake ili samo za djevojčice. Što je još važnije, bilo je mnogo reklama u 70-im koje su aktivno osporavale rodne stereotype – dječaci su prikazivani kako se igraju sa igračkama za domaćinstvo i djevojčice su prikazane kako grade i nose stereotipične muške uloge kao što su doktor, stolar ili naučn

Slika br. 3 1970., Sears-ov katalog ima veći udio rodno-neutralnog oglašavanja (Sears)

Iako je rodna nejednakost u svijetu odraslih i dalje nastavila da se smanjuje, između 1970-ih i 1990-ih, trend rodno-neutralnog reklamiranja je bio kratkog daha. 1984, deregulacija dječijeg televizijskog programa odjednom je oslobodila kompanije za igračke, da prave duge reklame za svoje proizvode, i spol je postajao sve važnija varijabla emisija za djecu i igraćaka koje su uz njih reklamirane. Tokom 1980, rodno-neutralno reklamiranje se povuklo, a do 1995. godine, rodne igračke su činile skoro polovinu Sears-ove ponude. Međutim, marketing krajem ovog stoljeća oslanja se manje na seksizam, a više na implicitne rodne razlike, kao što su boja i nove rodne uloge, kao što su lijepe princeze i mišićavi akcioni heroji. Te uloge se još uvijek grade na regresivnim rodni stereotipima – koje su zapakovane u novijim pakovanjima. Ukratko, “mala kućanica” iz 1950-ih je postala “mala princeza” koju danas vidimo.

Da bi se u potpunosti zagarovalo da djeca neće dobiti „pogrešnu“ igračku, stranice u katalogu su različitih boja. Na stranicama u roze tonovima vide se bebe, lutke, dječija šminka

i češljici. Na stranicama u plavim tonovima prikazani su autići, igračke za sklapanje i pištolji. Čak se i pakovanja igračkaka razlikuju po boji i obliku u zavisnosti od toga da li je igračka namijenjena djevojčici ili dječaku. Kutije igračkaka namijenjenih djevojčicama obično su zaobljenih ivica i svijetlih, toplih boja, po mogućnosti sa šljokicama. Igračke namijenjene dječacima pakuju se u kutije tamnih, prigušenih boja, oštih ivica, a u najboljem slučaju na njima je neka „opasna“ slika. Da bi podjela na igračke za dječake i djevojčice bila potpuna, čak se i reklamni tekstovi za različite igračke rodno određuju. U reklamnoj poruci za lutke stoji: „Baš kao prava beba! Sve što joj je potrebno jesu tvoja ljubav i pažnja!“ U reklami za automobil piše: „Vozi ga! Leti u njemu! Automobil s daljinskim upravljačem i mnoštvom funkcija!“ To ne mora biti tako. Dok je spol ono što se tradicionalno koristi za ciljano targetiranje marketinga, industrija igračkaka može kategorizirati svoje kupce na mnoge druge načine – u smislu dobi i interesovanja, na primjer. To bi moglo proširiti potrošačku bazu na kojoj se zasnivaju. Kako god, oslanjanje na rodne kategorizacije dolazi s vrha: nema apsolutno nikakvih dokaza da su trendovi u posljednjih 40 godina rezultat potrošačevih zahtjeva. Isto tako, može se reći da ni samo tržište ne odbija rodne igračke, potrošači očito vjeruju u rodne razlike.

Rodna ravnopravnost važna je za svu djecu. Odnositi se prema djeci ravnopravno znači pružiti im sto načina na koje će postojati, sto načina na koje će stvarati, misliti, željeti i priželjkivati, umjesto samo dva – jedan za djevojčice i jedan za dječake.

4.4. RODNO-STEREOTIPIČNI MARKETING

Prvi razlog zašto se koristi stereotipični marketing jeste, zato što je igra tako važna. Igra je veoma važna za razvoj djece, učenje i usvajanje znanja o cijelom svijetu. Poznato je da djeca trebaju pristup različitim igračkama i različitim iskustvima kroz igru. Igračke fokusirane na akciju, konstrukciju i tehnologiju `bruse` spicijalne vještine, gaje rješavanje problema i ohrabruju djecu da budu aktivna. Igračke fokusirane na igru uloga omogućavaju im da vježbaju svoje socijalne vještine. Crtanje i izrađivanje predmeta je dobro za fine motoričke vještine i ustrajnost.

Dječaci i djevojčice trebaju imati priliku da se razviju u sva tri polja, ali većina prodavnica dijeli igračke na dva odjela, muški i ženski. Tehnološke i konstruktivne igračke uglavnom se prodaju kao namjenjene za dječake, dok se društvene igre uloga uglavnom prodaju usmjerene na djevojčice. I dječaci i djevojčice na ovaj način propuštaju mnogo. Industrija igračkaka

naravno strašno voli da ubjeđuje roditelje kako za djevojčice i dječake sve mora da se kupuje posebno i pritom troši duplo više novca, pa je kroz vrijeme uspješno istrenirala naše potrošačke navike. Posljedica ove polne segregacije dječije igre je da djevojčice uglavnom završe u svom roze univerzumu, gledajući na lego, autiće, robote i ostalo kao na nešto što ne treba da ih zanima.

Zašto je marketing važan? Kako su igračke označene i prikazane utiče na potrošačeve navike kupovanja. To je najstariji marketinški trik. Mnogi bi se sada osjećali neugodno da kupuju za dječaka rozu igračku ili za djevojčice igračku koja je označena kao za `dječake`. Ostali potrošači jednostavno nisu svjesni ograničenog izbora koji im se nudi. Možda ne primjećuju da naučni setovi i igračke za konstrukciju nedostaju u “ženskom” odjelu, ili da se posuđe za igranje ne nalazi u dijelu za “dječake”. Ako im nikada nije ponuđena prilika, dijete se ne može nikada upoznati sa određenim igračkama ili načinom igre. I djeca također postaju svjesna ovih poruka koje im šaljemo o tome što bi dječaci i djevojčice `trebali da vole`. Oni traže obrasce ponašanja i društvena pravila po kojima se treba ponašati – oni razumiju pravilo roda `Ovo je za dječake i ovo je za djevojčice`, na isti način kao i sva ostala društvena pravila, kao na primjer da se ne treba tući. Ove stroge granice odvrćaju djecu od njihovih istinskih sklonosti. Mada oni koji brane novi status kvo tvrde da je današnja raznolikost bolja od ukidanja izbora i prisiljavanja djece da budu androgine mašine koje se igraju neutralnim dosadnim igračkama, Elizabeth Sweet podsjeća da su igračke iz 70-ih, time što su bile rodno neutralne, zapravo djeci nudile daleko više mogućnosti izbora. Djeca su tako mogla da istražuju i razvijaju svoja raznovrsna interesovanja i vještine, bez diktata rodnih stereotipa. “A nije li to ono što želimo za njih?” zapitala je na kraju.

4.5. NEUTRALNO VASPITANJE

Druga strana koja se rodila iz želje za rodnom ravnopravnošću i nekonfirmizmom, u nekim društvenim krugovima postalo je popularno da se dijete od najranijeg djetinjstva vaspitava na rodno neutralan način. Pol djeteta se ne otkriva po rođenju, dječija soba i odjeća djeteta su u neutralnim bojama, igračke djeteta su rodno neutralne. U tom duhu je i pritisak na korporacije da pomognu roditeljima tako što će prestati da razdvajaju igračke po polovima.

Nema sumnje da je dobro pružiti djetetu mogućnost da bira ono što mu se sviđa, bez obzira na očekivanja društva – bilo da se radi o igračkama, odjeći ili interesovanjima. Ali naučna stvarnost je da je beskorisno tretirati djecu kao tabule raze bez unaprijed predodređenih

osobina. Biologija je itekako važna. Ogroman je obim naučne literature koja dokazuje da je interesovanje za određeni tip igračaka urođen, a ne uslovljen društvom ili roditeljskim očekivanjima. Djevojčice će uglavnom birati igračke koje razvijaju društvene i verbalne vještine, poput lutaka. Dječaci će većinom pokazati interesovanje za mehaničke igračke kao što su automobili i kamioni, razvijajući vizuelno-prostorne vještine. Nedavno objavljena studija u magazinu “Razvoj bebe i djeteta” (Infant and Child Development) pokazala je da već sa devet mjeseci bebe različitog pola pokazuju različita interesovanja kada su igračke u pitanju. To je uzrast u kojem djeca još nisu svjesna da polne razlike postoje, jer svijest o tome razvijaju sa oko 18 mjeseci. Bez obzira na naučne činjenice, pokret rodno neutralnog vaspitanja uzima maha. Naročito su ozbiljno shvatili studiju objavljenu prošle godine koja zastupa ideju da su mozak žene i muškarca identični. Ako je tako, onda je rod vještački stvoren, prevaziđen koncept. Međutim, brojne studije bazirane na snimanjima mozga pokazale su razlike u mozgu između polova. Meta-analiza 126 studija, pokazala je da muškarci imaju veći mozak. Takođe, u muškom mozgu uspostavljene su jače veze između prednjeg i zadnjeg dijela, dok su kod žena veze između dvije hemisfere dominantnije. Bijela materija omogućava različitim dijelovima mozga da međusobno komuniciraju.

4.6. STEREOTIPI

Djeca se ne rađaju sa očekivanjima o svojim budućim karijerama ili uvjerenjima o tome koliko će njihov rad biti plaćen, ali stereotipi koje vidimo u reklamiranju igračaka povezani su sa nejednakostima koje također vidimo u odrasloj dobi. Istraživanja pokazuju da djeca do pred polazak u prvi razred već imaju veoma jasne ideje o poslovima koji su pogodni za dječake i djevojčice, sve su to ideje kojih se teško riješiti u kasnijoj dobi.

Teme glamura i ljepote u igračkama pa čak i opremi za igranje koje su namjenjene najmlađim djevojčicama u zabrinjavajućoj mjeri naglasak stavljaju na vanjski izgled. Stereotipični stavovi o dječacima su podjednako štetni. Konstantna pretpostavka, pojačana kroz igračke i njihov marketing, da su dječaci neminovno grubi, prljavi, otresiti, samo zainteresovani za akciju i nasilje govori dječacima koji su mirniji, osjetljiviji ili kreativniji da cijelu stvar oko ‘biti dječak’ rade pogrešno, hrani ih malim očekivanjima kako u školi tako i u cjelokupnom životu.

Djetinjstvo bez igre je nezamislivo, a igračka je sastavni dio igre. Ona je izazov i poticaj na aktivnost. Igrajući se njome dijete se zabavlja, istražuje, oponaša svijet odraslih i uči. Igra se u

predškolskom djetinjstvu smatra “vodećom aktivnošću”, ne toliko zbog toga što dijete najveći dio svog vremena provodi igrajući se, već zato što je ona usmjerena na zadovoljavanje aktuelnih potreba djeteta koje se razvija. Igra predstavlja najvažniji metod učenja za djecu svih uzrasta. Igrajući se, oni se razvijaju, istražuju, otkrivaju, uče komunicirati, kretati se i razumijevati svijet oko sebe, a sve to pomoću igračaka.

Najšira definicija igračke obuhvatila bi sva sredstva kojima se dijete služi u igri. Najuniverzalniji materijali za igru prisutni u svim epohama i kulturama jesu: voda, vazduh, zemlja, kamenje, pijesak, svjetlost, kao i produkti biljnog i životinjskog porijekla. Tome se pridružuju i njihove prerađevine obogaćene sintetičkim materijama kakvi su: tekstil, razni konci i vrpce, karton, daščice, različite vrste ambalaže itd. Dokazano je da su jednostavnije igračke isplativije kad je u pitanju razvoj svih vrsta inteligencije i sposobnosti. Razlog je poticanje na improvizaciju i snalaženje.

Igračke su zapravo jedan oblik “primjera” različitih pojava iz okružujućeg svijeta koji djeci na pristupačan i prikladan način dočaravaju “ozbiljne” stvari. Igračke pritom imaju različite funkcije: razvoj motorike, osjetila, opažanja, određenih sklonosti, poticanje vještina, razvoj mašte, timskog rada, empatije, socijalnih vještina, improvizacije, inteligencije, konstruktivnosti, ali i agresivnosti, destruktivnosti, dominacije i sl. Kad se kaže da su igračke nužne za razvoj djeteta, misli se na dobre igračke, jer one loše ne samo da su nepotrebne nego mogu biti i štetne.

Kao što je psiholog Piaget rekao, „Igra je djelo djece.” (Klarin, 2017) Djeca uče toliko mnogo kroz igru i to je od vitalnog značaja za njihov razvoj. Mi, kao odrasli, a naročito odgajatelji u predškolskim ustanovama, trebamo osigurati da sva djeca dobiju priliku da iskuse sve različite oblike igre, različite vrste igračaka i različite situacije, kako bismo im dozvolili da odrastaju u različite individue, da ih ne svodimo na rodne stereotipe.

Igračke su dio dječije nevidljive putanje do odrasle dobi. Treba svakom djetetu dopustiti da slobodno otkrije vlastiti potencijal.

4.7. RODNI STEREOTIPI

Rodni stereotipi su uvjerenja o tipičnim karakteristikama i ponašanjima muškaraca i žena (Worchel, 2000). Neki stereotipi su univerzalni, a neki su kulturološki uvjetovani fenomeni. Stereotipom se može smatrati šema mišljenja koju imamo o članu jedne određene

grupe (Hamilton,1972, 1981). Stereotipi se temelje, opisuju i jačaju na osnovu predrasuda koje imamo. Kada ljudi imaju predrasude o drugima, ne vide ih kao individue sa njihovim osobina već u svjetlu prethodno formiranih uvjerenja. Stereotipi ne utiču samo na međuljudske odnose, oni također utiču na percepciju nečijih sposobnosti, kao i status u društvu. Stereotipi su po svojoj prirodi negativni tj. prikazuju većinom negativne osobine.

5. TEORIJE RAZVOJA RODA

Teorije razvoja roda su psihološke teorije koje proučavaju, opisuju, razumijevaju, objašnjavaju i predviđaju razvoj rodni uloga, stereotipa, rodni diferencijacija i drugih srodnih pitanja.

Rodni razvoj je proces identificiranja samoga sebe kao muškarca ili žene. **Rodne uloge** su višedimenzionalni koncept i mogu se odnositi na širok spektar obilježja, od stavova i ponašanja vezanih uz rodne uloge do osobina ličnosti vezanih uz rod. Dolje navedeni pristupi nastoje objasniti razlike u ponašanju između muškaraca i žena. Prije nego pređem na interpretacije različitih pristupa rodu, moramo uzeti u obzir važnost i odnos prirode (biologije) i odgoja (bihevioralni pristup) u razvoju roda.

Priroda jesu nasljeđeni utjecaji, a odgoj je uticaj okoline. Danas, razvojni znanstvenici priznaju da su oba ova faktora jako važni i utiču podjednako. Na primjer, djetetova interakcija s roditeljima (okolinski faktor) je određen temperamentom djeteta i drugim naslijeđenim karakteristikama. Razvoj i iskazivanje osobina koje su naslijeđene, također je pod uticajem okolinskih faktora. Tako da se zapravo postavlja pitanje, da li naslijeđeni faktori utiču na okolinske, ili okolinski oblikuju naslijeđene. Psiholozi su pokušali objasniti fenomen razlika u rodu putem: biološkog pristupa, bihevioralnog, kognitivnog te teorijama socijalnog učenja (šema).

5.1. BIOLOŠKI PRISTUP

Biološki pristup tumačenju roda naglašava da su razlike u rodu rezultat bioloških procesa. U zdravom ljudskom organizmu postoje 23 para hromosoma. 23. par hromosoma se zove spolni hromosom i kod žena je on XX, a kod muškaraca XY. Prema biološkoj teoriji razlike u hromosomima (X/Y) i hormonima (testosterone/estrogen) određuju biheviorale razlike

između dječaka i djevojčica. Stereotip u gotovo svim kulturama je da su dječaci uvijek malo agresivniji od djevojčica i imaju veću stopu smrtnosti nego li djevojčice. Biološki pogled objašnjava ovaj fenomen sa nalazima gdje su androgeni hormoni povezani sa muškim karakteristikama; najvažniji androgen je testosteron. XY hromosomski par možda nije stabilan kao XX i zbog toga ima uticaj na višu stopu smrtnosti za muškarce. XX hromosomski par i hormon estrogen izgleda da žene čine manje ranjivom populacijom od strane fizičkih oboljenja tako da one žive duže.

Istraživanjem, Money i Erhardt (1972) su utvrdili da su žene izložene visokim razinama androgena prenatalno sklonije da budu fizički aktivnije od dječaka, svog uzrasta. Budući da, odsutnost ili niska razina androgena dovodi do razvoja ženskih karakteristika. Britanska studija je otkrila da su djevojčice koje za blizanca imaju brata aktivnije i avanturistički više nastrojene od djevojčica koje imaju sestru bliznakinju, a istraživači su ovaj uticaj pripisali visokom prisustvu androgena.

Biološke razlike u mozgu

Muška lijeva strana je razvijenija što je zaslužno za konvencionalno logičko razmišljanje, apstraktno i analitičko razmišljanje. Ženska desna strana mozga je razvijenija što je zaslužno za maštovito, umjetničko, holističko i intuitivno razmišljanje, vizualne i specijalne zadatke. Ovaj pristup pripisuje razvoj rodni uloga biološkim procesima ali i priznaje važnost kulturoloških razlika, kognitivnih procesa i rodni stereotipa.

5.2. BIHEVIORALNI PRISTUP

Premabiheviornom pristupu svako ponašanje iličnost su rezultat učenja. Ako biološki pristup naglašava “prirodu”, onda biheviornalni pristup naglasak stavlja na “odgoj” (okolinski uticaj). Rani biheviornalisti, poput Skinnera, naglašavali su važnost jačanja određenih osobina. Kasnije, uz nagrade i kazne, značaj drugih varijabli je porastao kao što je socijalni kontekst, promatranje, modeliranje i imitiranje koje su također uključene, i to je dovelo do novog pristupa socijalnog učenja. Prema biheviornalnom pristupu, spoznaja roda i rodni uloga može biti objašnjeno terminom:

- Klasično uvjetovanje
- Operativno uvjetovanje ili upotreba jačanja: pozitivnog, negativnog, kazne
- Učenje opažanjem (Davison, G.. Neale J. 2002)

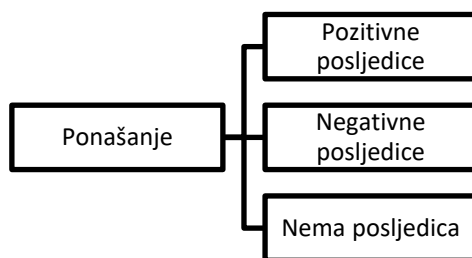
Bihevoristi tvrde da su ponašanja povezana sa rodnim ulogama naučena, a ne urođena, baš kao bilo koji drugi kulturni obrazac. Oni su oblikovani jačanjem. Dječij odgoj je oblikovan na takav način da su usmjereni ka učenju određenih, socijalno poželjnih rodnih uloga. Prema djeci, od rođenja, imamo drugačiji pristup u odnosu na to da li je dječak ili djevojčica u pitanju (Maccoby & Jacklin, 1974; Pomerlau et al, 1990). Ova razlika postaje očitija u kasnijem djetinjstvu. Sama činjenica da možemo pronaći varijacije u rodnim ulogama u raznim kulturama ukazuje na postojanje različitih odnosa. Ali ako su različiti odnosi prema dječacima i djevojčicama uzrok spolnim razlikama onda kako je ova razlika počela, na prvom mjestu? Postavlja se pitanje da li je moguće da su postojale, makar i male, razlike koje su samo potpirivane različitim odnosima prema dječacima i djevojčicama?

Klasično uvjetovanje

Svaki put kada dijete vidi roditelja istog spola kao sebe samu/samoga, on/ona vidi ih kako nose određeni komad odjeće, kako koriste određenu gestikulaciju, i određeni stil komuniciranja. Ovo stvara oblik udruživanja, što dovodi do usvajanja rodnih uloga. Ali jače i uvjerljivije objašnjenje je ono bazirano na operantnom uvjetovanju.

Operantno uvjetovanje

Vrsta učenja u kojem dobrovoljni odgovori postaju jači ili slabiji u odnosu na pozitivne ili negativne posljedice koje nosi sa sobom. Individua ima aktivnu ulogu i `djeluje` na okolinu da proizvede određeni željeni ishod. A zašto bi individua djelovala na okolinu? Razlog je jednostavan, kako bi zadovoljila, ili izbjegla određene posljedice. Različite posljedice ponašanja imaju različite uticaje na ponašanje.

Šema br. 1: Posljedice ponašanja i njihov uticaj

5.3. KOGNITIVNI PRISTUP

To je pristup koji se fokusira na tome da se misaoni procesi temelje na učenju. Pristup koji daje važnost kogniciji kada razumijeva i objašnjava ponašanje. Ova teorija također daje na važnosti unutarnjim stanjima osobe, kao i zbivanjima iz okoline, ali mišljenje i percepcija su ključni faktori. Pojam spoznaja/kognicija se odnosi na znanja kao i procese saznavanja.

Kognitivni pristup naglašava misli, osjećanja, razmišljanje, vrijednosti i očekivanja.

Osnova kognitivnog pristupa jeste ideja da ljudsko razmišljanje određuje način na koji oni percipiraju svijet i kako će postupati u odnosu na te percepcije.

Kognitivni pristup rodnim ulogama

Teorija predlaže interakciju mentalne šeme i socijalnog iskustva u usmjeravanju rodno stereotipnog ponašanja. Kognitivni pristup usredotočen je na djetetovom `razumijevanju`. Djetetovo razumijevanje se odnosi na načine na koji on/ona doživljavaju i bave se određenim fenomenima. Znanje o spolu je organizovano u skupove uvjerenja o spolovima odnosno spolne šeme tj. rodne šeme. Rodne šeme su mentalni okvir koji organizira i vodi dijete da razumije informacije relevantne za spol. Na primjer: Informacija o tome koja igračka je za dječake, a koja za djevojčice, formira šeme koje oblikuju ponašanje.

Kognitivno razvojna teorija Lawrence Kohlberga – Koncept rodne konstantnosti

Djeca razumiju spol baš kao što razumijevaju i bilo šta drugo. Djeca imaju iskustvo sa ljudima oba spola, oni misle o svojim iskustvima, praveći neku vrstu takozvane `mentalne bilješke` o tome šta muškarci, a šta žene rade i usvajaju ono ponašanje koje obavljaju ljudi koji su istog spola kao i oni. Djeca sama usvajaju svoje rodne karakteristike. Klasifikuju sebe i ostale kao muške i ženske i organizuju cijelo svoje ponašanje oko tih klasifikacija. Rodne uloge koje djeca usvajaju su organizovane oko ovih klasifikacija. Usvajaju samo ponašanje u skladu sa svojim spolom. To se odražava u njihovoj upotrebi jezika, odjeće, igračaka i sl. Prema Kohlbergeru rodno odgovarajuće ponašanje usvaja se nakon spoznaje da je spol trajno obilježje njihove ličnosti. Spoznaja o toj konstantnosti izranja negdje otprilike između 3. i 7. godine života. Prema Kohlbergeru ta spoznaja o toj konstantnosti spola je ključna i nije fenomen koji se dešava odjednom i u jednoj tački samo. (Ruble i Martin, 1998)

Odvija se u tri faze:

Fazom imenovanja roda: u dobi od 2-3 godine – djeca postaju svjesna svog vlastitog spola i spola drugih. U ovoj dobi djeca rodnu stabilnost (to da će izrasti u muškarca ili ženu, odnosno da je rod fiksna, trajna i sastavna značajka njihovog identiteta) oni razumijevaju na sasvim jedan površan način, na temelju vanjskih nastupa i stereotipnih ponašanja.

Faza rodne stabilnosti jeste svijest da rod ostaje isti bez obzira šta mi nosili na sebi, koju odjeću ili kako se ponašamo, bez obzira na frizuru koju imamo. Iako Kohlberg naglašava važnost isticanja koncepta rodne dosljednosti kao važne teme, ne postoji dovoljno dokaza na temelju istraživanja da to i dokažu. Različita istraživanja su dala različite pa čak i suprotne rezultate, od Kohlbergove hipoteze da je rodna dosljednost stadij u kojem djeca zapravo uče rodne uloge i odgovarajuće ponašanje. Dokazano je da dječaci u dobi od dvije i po godine počinju preferirati društvo osoba istog spola. Također, djevojčice su više zainteresovane za lutke, a dječaci za automobile (Ruble i Martin, 1998). Prije nego dostignu stadij rodne dosljednosti, rodno stereotipične preferencije (Bussey & Bandura, 1992; Ruble & Martin 1998). Djeca mogu kategorizirati aktivnosti i predmete po spolnoj pripadnosti, znati šta muškarci i žene rade različito, i često stižu odgovarajuće ponašanje. Leucke – Aleksa, Anderson, Collins i Schmitt su u svom istraživanju sprovedenom 1995 godine, proučavali gledanje televizije kod 5-godišnjaka, u kojem su dječaci u dobi od pet godina skoro postigli svoju rodnu fazu rodne konzistencije, pridajući veću pažnju muškim likovima na TV ekranu i gledajući više sportskih i akcijskih programa u odnosu na djevojčice iste dobi (Leucke- Aleksa i sur., 1995). Djeca teže ka tome da razviju složenija uvjerenja o spolu kasnije, i također postaju fleksibilniji u svojim stavovima o rodnim ulogama (Ruble i Martin 1998).

Po Kohlbergu, dijete na uzrastu od 4 godine može ispravno da odgovori na pitanje „da li si dječak ili djevojčica?“, ali isto tako je u stanju da kaže da dječak može da bude i djevojčica ukoliko to želi, ako, na primjer, promjeni frizuru i odjeću. Smatra se da se stabilnost u razvoju rodnog identiteta može uočiti ukoliko dijete tačno odgovori na pitanje „da li si bio/la dječak ili djevojčica kada si bio/la beba?“

Kohlberg ističe ulogu kognitivnih faktora na razvoj rodnih uloga i rodnog identiteta. Za razumijevanje vlastitog rodnog identiteta i rodnih uloga, smatra on, potrebno je pratiti razvoj intelektualnih kapaciteta (Kessler i McKenna, 1978). Po ovoj teoriji prvo se kod djece razvije *rodni identitet* tj. svijest o vlastitom rodu, te djeca u dobi od 3-4 godine znaju naziv svog roda koji generaliziraju na osobe u okolini, svrstavajući ih u žene ili muškarce (Vasta, Haith i

Miller, 1997). U dobi od 4 do 6 godina javlja se **rodna stabilnost** tj. svijest o tome da svi dječaci odrastanjem postaju muškarci, a sve djevojčice žene, nakon čega slijedi razvoj **rodne dosljednosti** tj. vjerovanja da je rod trajna osobina i da ne ovisi o promjeni odijevanja ili ponašanja. Rodni identitet, rodna stabilnost i rodna dosljednost zajedno predstavljaju dječje shvatanje **rodne nepromjenjivosti** tj. znanja da je rod sastavni i trajni dio njihova bića (Kohlberg i Ullian, 1974)

5.4. TEORIJA RODNIH ŠEMA

Rodna šema je mentalni okvir koji organizira i vodi razumijevanje djeteta o informacijama koje se tiču spola. “Šema je psihički organizovana mreža informacija koje se tiču spola, a koje utiču na ponašanje” (Papalia i sur. 2001). Na primjer, informacije o tome koje su igračke za dječake, a koje igračke za djevojčice čine šeme koja usmjerava ponašanje. Prema teoriji rodni šema, djeca prvo razvijaju pojednostavljeni koncept muško – ženskih razlika, u svojoj kulturi, a zatim na temelju razvoja ovog koncepta počnu preuzimati rodne uloge.

Kakva god opažanja imali o muškarcima i ženama, djeca ih organizuju u ove šeme koje su formirali kao rezultat svojih opažanja društva i okoline, muškaraca i žena u njima, od njihove odjeće, igračaka...

Na primjer, ako dijete primjećuje da je majka ta koja uvijek kuha, a otac je taj koji popravljajući električne uređaje, postepeno razvija koncept da domaćinstvo vodi majka (žena), a `teže` zadatke obavlja otac (muškarac). To dovodi do asimilacije drugih sličnih ideja i percepcija, spoznaje da su muškarci jači spol, a žene slabiji.

Ako otac mora da kuha u nekim rijetkim prilikama, to ne odgovara “semi oca” u ovoj teoriji i dolazi do nepodudaranja. Rodne šeme utiču na procjene ponašanja i tako se promiču rodni stereotipi.

Stepen/faza	Godine	Opis
Rodna identifikacija	2-3,5 godine	Djeca vjeruju da je moguće promijeniti spol mijenjajući svoju odjeću sa suprotnim spolom. Mogu već identificirati rodne stereotipe u domaćinstvu (alat koji koristi otac, a majka radi u kuhinji) Naučeno je određivanje spola.
Rodna stabilnost	3,5–4,5 godine	Spol je stabilna varijabla samo u nekim situacijama. Stariji dječaci i djevojčice ili braća i sestre su modeli za učenje rodni uloga. Dječaci se mogu igrati sa igračkama socijalno označenim kao za djevojčice, ali ih ne posjeduju. Dijete primjenjuje neke od tih oznaka na sebe i druge, ali to je nedosljedno.
Rodna dosljednost	4,5–7 godine	Spol je stabilna varijabla. Djeca cijene i oponašaju istospolna ponašanja. To u konačnici dovodi do razvoja rodno odgovarajućih atributa.

Tabela br.1 Postepeni proces razvoja rodni šema prema Slaby i Frey (1975)

Djeca koriste kognitivne procese da bi odabrali odgovarajuće ponašanje u skladu sa svojim spolom. Kognitivne teorije tvrde da se rodno uslovljeno ponašanje uči posmatranjem ponašanja drugih kroz process socijalnog učenja.

6. UČENJE RODNIH ULOGA KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Djeca predškolske dobi znaju ponešto o rodnim ulogama, ali je njihovo iskustvo jednostavno, nije kompleksno. Oni vide stvari pod jednostavnijim okolnostima. Oni vide muškarce i žene kao totalne suprotnosti, jer o stvarima i pojavama sude na osnovu njihovog izgleda, u poređenju je sa eksperimentom dvije posude, gdje oni misle da se volumen vode mijenja ako ga prespemo u posudu drugačijeg izgleda i veličine.

Dosadašnja iskustva još uvijek nisu asimilirali u svoje postojeće šeme. Kognitivni obrasci djece predškolske dobi su egocentrični i statični. Djeca sebi razvijaju pojednostavljeni koncept muško – ženskih razlika, a zatim ga primjenjuju univerzalno

Djeca formiraju scenarij koji opisuje šta bi različite rodne uloge trebale biti i onda intelektualno prate taj scenarij (Levy, & Fivush, 1993; Martin, 1995).

Djeca se uklapaju u kognitivnim iskustvima u te svoje scenarije koje imaju. Ako su im njihova iskustva nejasna, dvosmislena ili proturječna onda oni traže nove scenarije. U jednoj studiji djeci su date rodno neutralne i nepoznate igračke. U početku su pokušavali saznati i odlučiti da li su igračke namijenjene dječacima ili djevojčicama. Zatim su odluke donosili u odnosu na to sa kojom igračkom oni žele da se igraju ili ne žele (Martin i sur., 1995). Oko dobi 5. do 6. godine, djeca imaju tu sposobnost da se klasifikuju kao dječak ili djevojčica i rod kao trajnu stavku.

Nadalje, dijete postupno postaje svjesno da pripada muškom ili ženskom rodu. Stereotipno rodno ponašanje posebno je vidljivo u dječjem izboru igara već od druge godine života. Prvo, većina roditelja želi drugačije okruženje za djevojčice od onog za dječake - kroz interijer dječje sobe, izbor odjeće ili igraćaka. Odrasli se također, na jedan način ponašaju prema dječacima, a na drugi način prema djevojčicama. To je jasno vidljivo iz načina na koji se obraćaju malim bebama, zaključujući samo po boji odjeće da li je on "jaki dječak" ukoliko je obučena beba u plavo ili "slatka princeza" ukoliko se radi o rožoj odjevnoj kombinaciji. Iz tabele br. 2 koja sadrži komponente muške rodne uloge, možemo da zaključimo koji su to socijalni aspekti koji se vrednuju kada je u pitanju "Kako biti pravi muškarac?" Nasuprot tome, tabela br. 3 donosi nam komponente ženske rodne uloge koja oslikava kako bi to trebalo da izgleda i ponaša se "Današnja prava žena", kojoj je jedino predodređeno da bude domaćica i da voli djecu

Kako biti pravi muškarac	Primjeri
Bez ženskastih stvari! (<i>No girlie stuff!</i>)	Izbjegavati sve feminine kvalitete (izbjegavanje nježnosti tj. zabrana izražavanja osjećaja koji se smatraju femininima)
Biti pobjednik (<i>Be a winner</i>)	Težnja za pobjedom drugih, postizanje statusa i dobivanje poštovanja
Biti čvrst, izdržljiv (<i>Be a tough guy</i>)	Oslanjati se samo na sebe, biti snažan i samopouzdan (ne pokazivati slabost ili bol i izdržati bez traženja pomoći od drugih)
Pokazati svakome što mu ide(<i>Give 'em hell!</i>)	Nikada ne dati da drugi budu bolji od tebe, koristiti agresiju i nasilje ako je potrebno (iskrivljeno samopoimanje temeljeno na ekstremnoj hrabrosti, odvažnosti i sklonosti nasilju)

Tabela br. 2 Komponente muške rodne uloge, Brannon (1976), preuzeto od Staintnon Rogers i Staintnon Rogers (2001)

Današnja „ <i>pravažena</i> “	Prilagodba historijskeslike današnjem vremenu
Ne spava okolo (<i>Does not sleep around indiscriminately</i>)	Čistoća, u seksualnom smislu, se danas vidi kroz „dvostruki standard“ koji promiskuitetnu ženu čini „lakom“
Odnosi se prema svome tijelu kao prema hramu	Danas postoji očekivanje o čistoći (<i>purity</i>) tijela u smislu neimanja neželjenih tjelesnih mirisa ili dlakavosti (ženski magazini Cosmopolitan, Elle, reklame za proizvode za depilaciju i za higijenske uloške)
Dobije šta želi skromnim femininim ponašanjem, a ne otvorenom agresivnošću	Otvorena submisivnost (podčinjenost) kao služenje više se ne vrednuje, iako se od žena još uvijek očekuje da stave osjećaje drugih ispred svojih i da dobiju ono što žele kroz nježno uvjeravanje i „treptanje okicama“
Voli djecu i dobra je domaćica	Kućanski poslovi se još uvijek smatraju primarno ženskom obvezom, i još uvijek je više predrasuda prema majkama koje napuste djecu nego prema očevima koji to učine.

Tabela br.3 Komponente ženske rodne uloge, Welter (1978), preuzeto od Staintnon Rogers i Staintnon Rogers (2001)

7. METODOLOŠKI DIO RADA

7.1. PREDMET I PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Svakodnevne aktivnosti djece predstavljaju važne prilike za rast i razvoj, u kojima one služe kao prilika za socijalizaciju i usvajanje normi i pravila jedne kulture i društva. Vrijeme koje provode u igri, razgovoru i interakciji sa prijateljima i porodicom su najbolja prilika za učenje. Igra je ključna komponenta socijalnog i psihološkog rasta i razvoja djece. Kao što to nalazi teorije učenja pokazuju, učenje se javlja kroz kooperativne interakcije grupe koja uči.

Istraživanja su pokazala, da djeca izbjegavaju igranje sa igračkama koje su u pravilu za suprotni spol; ostaje otvoreno pitanje da li su rodni stereotipi toliko jaki da mijenjaju dječiju želju za nepoznatim jako atraktivnim igračkama. U pojedinim situacijama, djeca imaju određene rodno utemeljene stereotipe (na primjer, ako su im govorili da dječaci vole da se igraju autićima), dok u drugim situacijama oni to nemaju. Cilj mog master rada, pod nazivom, „Razlike u izboru igračaka između dječaka i djevojčica predškolske dobi“ jeste da ispitam rodno zasnovana obrazloženja o izboru igračke u obe situacije, za sebe i za drugog dječaka i djevojčicu.

Djeca predškolske dobi pokazuju manji angažman sa igračkama koje imaju obilježje drugog roda, i odbijaju češće igračke suprotnog roda, nego li istorodne ili neutralne (Caldera, Huston & O'Brien, 1989). Djeca predškolske dobi pokazuju manje sviđanja suprotno rodnih igračaka (Eisenberg, Murray & Hite, 1982; Martin, Eisenbud, & Rose, 1995). Prema Martin i Halverson (1981), ovaj obrazac ponašanja je uslovljen činjenicom da jednom kada su djeca sposobna identifikovati svoju rodnu grupu, oni postaju više motivirani da pristupe, prisustvuju i uče o svojim rodnim aktivnostima i interesovanjima nego li suprotnog roda.

Posljedica pri odabiru samo jedne vrste „rodnih igračaka“ jeste ta, da je na taj način iskustvo djeteta ograničeno, i nemaju priliku da iskuse različite uloge i aktivnosti, a samim tim niti da usvoje određene sposobnosti.

7.2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je ispitati da li se djeca koriste rodno utemeljenim obrazloženjima prilikom odabira igračke za sebe, za druge djevojčice, i za druge dječake.

7.3. ZADACI ISTRAŽIVANJA

1. Ispitati koja to sve obrazloženja djeca nude za svoj izbor igračke za sebe.
2. Ispitati koja to sve obrazloženja djeca nude za svoj izbor igračke kada je u pitanju drugi dječak ili djevojčica.
3. Ispitati koga djeca radije biraju za partnera u igri?
4. Ispitati koje su omiljene aktivnosti i igre predškolske djece u slobodno vrijeme

7.4. ISTRAŽIVAČKA PITANJA

1. Na koji način djeca obrazlažu svoj odabir igračke?
2. Na koji način djeca obrazlažu odabir igračke za druge dječake i djevojčice?
3. Koga djeca radije biraju za partnera u igri?
4. Koje su omiljene aktivnosti i igre predškolske djece u slobodno vrijeme?

7.5. METODE ISTRAŽIVANJA

Analiza sadržaja je više od samih metodoloških postupaka „jer sve više teži da se uključi u polja istraživanja koja zadiru u suštinu poruke, naročito kvalitativnim određenjima. Zajednički faktor za čitavu tehniku analize sadržaja je da se izračunavanjima frekvencija, šifriranjem i drugim operacijama (kategorije, klasifikacije, operacionalizacije i dr.) dođe do strukture teksta kako bi se došlo do dedukcije i zaključivanja.“ (Stojak. 1990:32) Analiza može biti kvalitativna i kvantitativna. „Kvalitativnom analizom istraživač pronalazi opći i osnovni smisao odnosno informacije koju dokumenat prenosi...Kvantitativnom analizom istraživač u izvorima odnosno u pojavama koje proučava u tim izvorima, određene elemente koji se mogu brojiti ili mjeriti, da bi na taj način dao veći, uvjerljiviji dokaz o onom općem i osnovnom smislu poruke koju nam dokument donosi, a koja se nazrela u kvalitativnoj analizi. (Mužić. 1986:199/200)

Ovu metodu sam koristila za analizu teorijskog sadržaja koji se bavi ovom problematikom. Analizirala sam knjige, članke i stručne izvore kako bih pronašla potrebne podatke i informacije na osnovu kojih sam pisala teorijski dio rada.

Sudjelujuće promatranje - „Glavno obilježje ove metode je aktivno uključivanje socijalnog radnika – istraživača u društvenu grupu i njezinu problemnu situaciju, koja je objekt istraživanja“ (Halmi, 2005:328) Sudjelujuće promatranje je direktan put upoznavanja pedagoških pojava kojim se unajvećoj mjeri ustanovljava stvarnost onakva kakva jeste, bez ikakvog uplitanja istraživača. Istraživač može biti u različitom odnosu prema ispitivanoj situaciji u grupi. Jedna je od najoptimalnijih metoda u radu s najmlađima, u kojoj ću se postaviti u odnosu promatrač – sudionik. „u njemu se promatrač može slobodnije kretati u ispitivanom socijalnom prostoru jer nije vezan niti uz jednu stalnu praktičnu ulogu...“ „...uloga promatrača je poznata ispitivanoj sredini.“ (Halmi. 2005:329) Nastojati ću u periodu trajanja od 20 dana posmatrati, aktivno sudjelovati i bilježiti ponašanja djece, odgovore i otvorenost, u protokole posmatranja.

Individualni intervju – je najviše primjenjiva vrsta intervjuja. Primjenjuje se u intervjuisanju samo jednog ispitanika. Ima brojne prednosti u odnosu na grupni intervju, jer se takvim intervjuom, u pravilu, dobivaju kvalitetniji odgovori. S obzirom da se ovdje radi o djeci predškolske dobi, vodila sam nestandardizirani intervju, koji nije formalno i sadržajno u potpunosti razrađen.

7.6. INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Iz gore navedenih metoda istraživanja javlja se potreba za primjenom njima odgovarajućih instrumenata. Istraživački instrumenti su alat koji se u istraživačkom radu upotrebljavaju, pa shodno tome koristila sam **seprotokolom posmatranja i protokolom intervjuja** (nestandardizovan) koji su konstruisani za potrebe ovog istraživanja. (u prilogu)

7.7. MATERIJAL KORIŠTEN U ISTRAŽIVANJU

Koristila sam 10 različitih igračaka, koje su u prethodnim studijama bile prepoznate kao feminizirane, maskulinizirane ili neutralne (Alexander & Hines, 1994). Feminine igračke uključivale su mekanu lutku sa bočicom za hranjenje, lutku Barbike, plastični set posuđa za čaj, i plastični set za uljepšavanje (češalj, ogledalo, fen, češalj, šminka). Grupa maskuliniziranih igračaka je uključivala drveni žuti školski autobus, garažu sa 4 autića, Action Man-a i igračku koja zahtijeva konstrukciju, na primjer drvene kockice. Neutralne igračke uključivale su špil karata i bojanku/slikovnicu koju sam napravila lično i koju sam poklonila djeci na samom kraju istraživanja kao zahvalu za pomoć pri istraživanju. Igračke su

bile raspoređene na podu, naizmjenično feminizirane, maskulinizirane i u sredini neutralne igračke kao što je prikazano na slici br. 4.

Slika br.4 – raspored igračaka u samoj procedure istraživanja

7.8. PROCEDURA ISTRAŽIVANJA

Individualno sam ispitivala djecu. Kako bih ispitala oboje i dječiji samostalni izbor i njegovu argumentaciju izbora, prvo sam im pružila priliku da se 5 minuta sami igraju. Nakon toga, pitala sam ih da rangiraju tri najdraže igračke od ponuđenih 10, zajedno sa argumentum. Također, sljedeći aspekt se odnosiona pitanje s kim se dijete najradije igra iz grupe. I može li da donese odluku za svog najboljeg druga ili drugaricu, šta pretpostavljaju i kako to obrazlažu, da bi bila njihova najdraža igračka i zašto.

7.9. UZORAK

Uzorak ovog istraživanja je **namjerni**, a obuhvata 20 djece, 10 dječaka i 10 djevojčica, uzrasta od 5 do 6 godine, jer od trenutka kada su djeca sposobna spoznati svoj spol započinju stvarati rodne šeme, što se dešava, tokom predškolske dobi, odnosno do šeste godine. Gotovo odmah nakon što postanu svjesni spolnih razlika, djeca počinju da razvijaju stereotipe, koje primjenjuju na sebe same i druge u namjeri da daju značenje i da razumiju svoj identitet.

M	Šifra ispitanika:	Ž	Šifra ispitanika:
1.	E.P.	1.	Dž.M.
2.	A.S.	2.	I.T.
3.	D.H.	3.	L.S.
4.	E.S.	4.	T.H.
5.	A.M.	5.	I.P.
6.	D.J.	6.	N.H.
7.	T.F.	7.	Š.H.
8.	V.P.	8.	E.S.
9.	I.G.	9.	E.B.
10.	I.LJ.	10.	A.S.

Tabela br.4. Uzorak istraživanja

8. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA

U ovom poglavlju bit će prikazani rezultati istraživanja. Rezultate istraživanja dobila sam pomoću metode analiza sadržaja s kojom sam analizirala izjave ispitanika (djece) navedenih u uzorku, a pomoću individualnog intervjua obavila sam intervju sa djecom.

Analiza podataka obuhvatit će četiri cjelina. Svako istraživačko pitanje bit će obrađeno pojedinačno, a u nastavku rada bit će opisani rezultati.

8.1. OBRAZLOŽENJA KOJA DJECA NUDE ZA SVOJ IZBOR IGRAČKE ZA SEBE

Prvo istraživačko pitanje glasilo je: “Na koji način djeca obrazlažu svoj odabir igračke?”

Iz grupe od 10 igračaka podjednako raspoređenih kao što je to prikazano na slici br.1, prvi zadatak za djecu odnosio se na izbor igračke za sebe i obrazlaganje svog izbora. Važno je napomenuti da im je bila ponuđena mogućnost da odaberu tri igračke po redu sviđanja.

Rezultati do kojih sam došla su sljedeći:

Prvi izbor za *dječake* najčešće su bile drvene kocke za gradnju (3) ili špil karata (3), a zatim autići (2) i Action Man (akciona figura) (1). Drugi izbor po redu su bile kocke (5), zatim bus (2); i špil karata, autići i posuđe za igru (1). Treći izbor je bio bus (3), zatim posuđe za igru (2), i sa jednim biranjem Action Man, kocke, špil karata i autići, dok je jedan dječak odbio da napravi svoj treći izbor.

R.br.	Ispitanik	Prvi izbor	Drugi izbor	Treći izbor	Neka od obrazloženja
1.	E.P.	kocke	Autobus	Action Man	„Mogu svašta da pravim sa kockima“
2.	A.S.	špil karata	Autići	autobus	„Zato što se dječaci igraju autićima.“
3.	D.H.	špil karata	Autobus	kockice	„Špil karata, jer volim igrati pokera, remija“
4.	E.S.	kocke	špil karata	autobus	„Najradije se igram sa kockicama, od njih gradim mostiće.“
5.	A.M.	autići	Kocke	Špil karata	„Autići. Jer imam ih i ja puno kod kuće.“
6.	D.J.	kocke	Posuđe	autići	„Posuđe. E.S.(m) i ja se u obiteljskom kutku igramo. Budemo tate.“
7.	T.F.	Špil karata	Kocke	/	- nije želio dati nikakva obrazloženja
8.	V.P.	autići	Kocke	posuđe	„Posuđe, jer volim da kuham sa mamom.“
9.	I.G.	Action Man	Kocke	posuđe	„Action Mann-a jer mi je to najdraži crtić.“
10.	I.LJ.	Špil karata	Kocke	autobus	„Karte jer se i kod kuće igram sa kartama.“

Tabela br.5 Obrazloženja koja dječaci nude za svoj izbor igračke za sebe

U izboru igračke za sebe, kod dječaka je utvrđena preferencija za spolno stereotipne sadržaje. Obrazloženja koja su nudili su bila vezana za mogućnosti koje pružaju te igračke, npr. kockice i šta je sve moguće napraviti od njih. Druga obrazloženja su povezivala izbor igračke sa igračkama koje su im raspoložive kod kuće, npr. autići ili sa druge strane kada bi birali špil karata, obrazloženje je najčešće glasilo da u vrtiću nemaju karte s kojima bi se igrali. Jedan dječak je naveo kao svoj drugi izbor posuđe, i to obrazloženje je naročito bilo interesantno jer kaže kako se on sa drugim dječakom iz grupe često igra u obiteljskom kutku i budu tate.

Bez nekih malih izuzetakadječaci su birali igračke koje se stereotipno pripisuju njihovom spolu. Ovo otkriće, inače prvo koje pokazuje dosljedne razlike kod vrlo malih beba, sugerise kako za to postoji biološka podloga. Međutim ne možemo ni zanemariti činjenicu da su djeca ove dobi već podvrgnuta jakom uticaju socijalizacije. Djeca se odlučuju za one igračke koje oblikuju njihove interese.

Postoje spolne razlike u izboru i obrazlaganju izbora igračke za sebe. Djeca pokazuju jaku preferenciju za igračke, koje su rodno stereotipne za njihov rod. Bilo je očito da se dječaci duže zadržavaju na rodno stereotipnim igračkama i bojama, a isto ponašanje je uočeno i kod djevojčica.

Prvi izbor za djevojčica je bila bojanka (6), zatim set za šminkanje (2) i barbika (1) i beba (1). Drugi izbor su podjednak broj imali set za šminku (4) i barbika (4), zatim karte (1) i kocke (1). Treći izbor je bio špil karata (7), zatim bojanka (1), lutka (1) i posuđe za igru (1).

R.br.	Ispitanik	Prvi izbor	Drugi izbor	Treći izbor	Obrazloženje
1.	Dž.M.	bojanka	Set za šminku	Špil karata	„Sa bojankom, jer volim da bojim.“
2.	I.T.	bojanka	Set za šminku	Špil karata	„Sa bojankom, nisam nikad prije ovakvu vidjela.“
3.	L.S.	barbika	Špil karata	bojanka	„Barbika jer njih najviše volim.“
4.	T.H.	bojanka	Set za šminku	Špil karata	„Bojanku, jer volim da bojim.“
5.	I.P.	bojanka	Set za šminku	Špil karata	„Bojanka jer mnogo volim da bojim.“
6.	N.H.	bojanka	Barbika	autobus	„Bojanka, nemam ovu. Kako se ovo radi?“
7.	Š.H.	šminka	Barbika	kocke	„Šminka, jer to se uvijek igram sa svojim prijateljicama.“
8.	E.S.	bojanka	Kocke	Špil karata	„Bojankom. Želim da bojim.“
9.	E.B.	beba	Barbika	Špil karata	„Ja bi karte, ali ne ove. Kod kuće igram Uno.“
10.	A.S.	Set za šminku	Barbika	Špil karata	„Karte zato što je to za odrasle i zato što meni nikada ne daju da se igram.“

Tabela br.6 Obrazloženja koja djevojčice nude za svoj izbor igračke za sebe

Zanimljiv detalj izbora igračkaka kod djevojčica jeste da su prednost dale nepoznatim igračkama, na prvom mjestu bojanka, a na trećem mjestu se nalazi špil karata. Na drugom mjestu je set za šminku. To nas upućuje na činjenicu da su djevojčice ipak željne malo drugačijih iskustava nego li se od njih očekuje. U najvećem broju slučajeva, dječaci su ti koji su prikazani kao aktivni, radoznali, istraživači, pobjednici. Djevojčice su prikazane najčešće kao objekti, pasivne; njihova se vrijednost mjeri drugačijim vrlinama, među kojima se kao najvažniji ističu ljepota i fizički izgled.

Analizom odgovora ispitanika uočeno je da interesi dječaka, za razliku od djevojčica, češće uključuju stereotipno muške sadržaje (igračke). Dječacima su najdraže manipulativne igračke kao što su razne kockice (najčešće Lego) i prevozna sredstva (autići, autobus) te špil karata koji je okarakterisan kao neutralna igračka. Iako je i veliki broj djevojčica birao manipulativne igračke kao što je bojanka (neutralna i nepoznata igračka), razlika je vidljiva u odabiru ostalih igračkaka: barbika, set za šminku. Navedeni se rezultati slažu s podacima dobivenim u prethodnim istraživanjima korištenim u teorijskom dijelu za potrebe ovog rada.

Ovim je potvrđeno da i dječaci i djevojčice prednost daju igračkama koje su prilagođene njihovom spolu. Djeca predškolske dobi već imaju razvijen osjećaj za diferencijaciju i preferenciju stereotipnih elemenata, koji su im prezentovani u okolini, te ih uvrstavaju u svoje stilove imaginacije tokom igre.

8.2 . OBRAZLOŽENJA KOJA DJECA NUDE ZA IZBOR IGRAČKE ZA DRUGOG DJEČAKA I DJEVOJČICU

Drugo istraživačko pitanje glasilo je: “Na koji način djeca obrazlažu odabir igračke za druge dječake i djevojčice?”

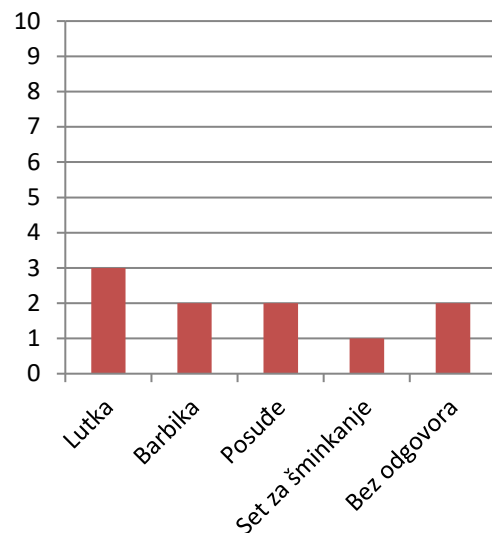
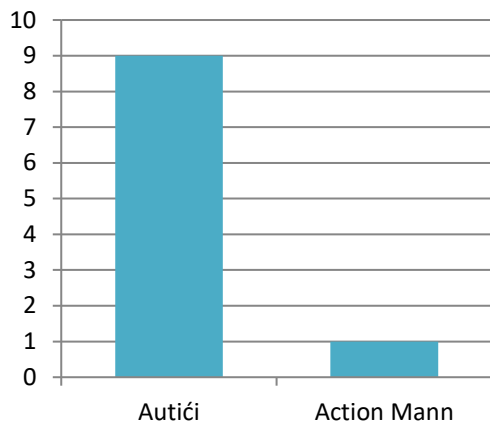
Rezultati do kojih sam došla su sljedeći:

R.br.	Ispitanik	Izbor igračke	Obrazloženje
1.	E.P.	Autići	“Uvijek se igra sa autićima.”
2.	A.S.	Autići	“Pa dobro, već sam rekao da se dječaci igraju autićima.”
3.	D.H.	Autići	“Zajedno se uvijek igramo autića.”
4.	E.S.	Autići	„Ne znam zašto je to tako.”
5.	A.M.	Autići	„Pa ja sam skupio više prijatelja dječaka jer se dječaci uvijek igraju autića.“
6.	D.J.	Autići	„Zato što moj drug voli autiće.”
7.	T.F.	Action Mann-a	„Znam da bi se on toga igrao.”
8.	V.P.	Autići	„Jer moj drug voli autiće.“
9.	I.G.	Autići	„Samo se sa autićima igra.“
10.	I.LJ.	Autići	„Mi smo dječaci i samo se autića igramo, skupa.”

Tabelabr.7: Izbor igračke dječaka za svog druga

R.br.	Ispitanik	Izbor igračke	Obrazloženje
1.	E.P.	Posuđe	„Djevojčice vole suđe, da se igraju prodavnice. Pa jer se djevojčice igraju prodavnice.”
2.	A.S.	/	“Sa A.S. (ž) se igram autića. Pa natjeram je da se igramo autića.”
3.	D.H.	Posuđe	“Vjerovatno ovo suđe. Djevojčice se igraju sa suđem i bebama.”
4.	E.S.	Lutka	„Zato što se djevojčice igraju lutkicama.”
5.	A.M.	/	„Pitaj djevojčice, ne družim se sa puno djevojčica, pa ne znam.“
6.	D.J.	Barbika	“Ali samo se djevojčice u obiteljskom igraju barbika. Ja kad sam bio beba, kad sam se rodio, igrao sam se beba.“
7.	T.F.	Barbika	„Pa curice se igraju sa barbikama.”
8.	V.P.	Set za šminkanje	„A drugarice, pa sve što one vole. Pa šminkanje, pa...” *pokazuje prstom sve `ženske` klasifikovane igračke, zatim pokazuje neke `neutralne`, “...zato što su ženske, a ove ostale su muške.” *pokazuje `muške` klasifikovane igračke
9.	I.G.	Lutka	„Zato što su to ženske igračke.”
10.	I.LJ.	Lutka	„Zato što je djevojčica.“

Tabelabr.8: Izbor igračke dječaka za svoju drugaricu

Grafikon br.1, Izbor igračke dječaka za svog druga Grafikon br.2, Izbor igračke dječaka za svoju drugaricu

Na grafikonu br. 1 koji pokazuje izbor igračke dječaka za svog druga, možemo jasno vidjeti da su dječaci za svog druga birali autić kao omiljenu igračku. Jedan dječak je samo odgovorio da je njegovom drugu omiljena akciona figura Action Mann-a. Jedan od najčešćih odgovora jeste da oni vole autiće i da njihova zajednička igra skoro uvijek uključuje autiće.

Na grafikonu br. 2 koji pokazuje izbor igračke dječaka za svoju drugaricu, možemo vidjeti da su dječaci imali više različitih izbora, no ipak na prvom mjestu se nalazi lutka. Na drugom mjestu je barbika, a na trećem posuđe. Osjetna je veća sigurnost u odgovorima kada biraju za dijete istog spola, nego za dijete suprotnog pola. Neka od obrazloženja jesu, pa jer su djevojčice takve i vole to i to (ono što ja ne volim). Jedno obrazloženje dječaka glasilo je: "Ali samo se djevojčice u obiteljskom igraju barbika. Ja kad sam bio beba, kad sam se rodio, igrao sam se beba." Ovo nam samo govori da još uvijek nije zrelo shvatanje roda i stabilnosti roda (njegovo ne mijenjanje).

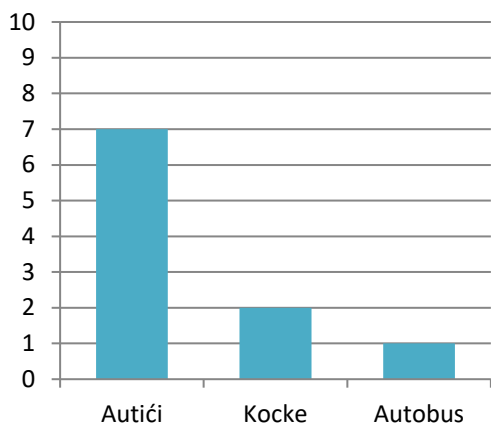
U odgovorima djevojčica zabilježeni su sljedeći rezultati:

R.br.	Ispitanik	Izbor igračke	Obrazloženje
1.	Dž.M.	Autići	“Autići, jer se dječaci uvijek igraju autića.”
2.	I.T.	Autići	„Ja nemam druga, ali dječaci se uvijek igraju autića.“
3.	L.S.	Autići	“Nemam druga, ali oni se uvijek igraju sa autićima ili kockicama... jer su dječaci.“
4.	T.H.	Autići	“Mom najboljem drugu su najdraži autići. Samo smo ga nekad gurale da se igra s nama lutkica. Ali ne voli on to.”
5.	I.P.	Autići	„Oni su muškarci, oni vole autiće.”
6.	N.H.	Autobus	“Autobus mu je najdraži i on se samo igra autićima i tako to.”
7.	Š.H.	Kocke	“Dječaci vole da se igraju kockica, autića. Zato što su dječaci i ne vole lutkice, oni se boje da će ih neko izazivati ako se igraju lutkicama. Kada bi bili sami tad bi se sigurno igrali. Igraju se samo sa ovim muškim lutkicama.(Action Mann)”
8.	E.S.	Autići	„Dječaci se igraju autića i ja se ne igram s njima toliko. Moja sestra i ja smo djevojčice i mi se to i ne igramo, mi to ni nemamo kod kuće.”
9.	E.B.	Kocke	„Neću da pričam o dječacima. Kocke bi oni sigurno, ali imam i ja kocke za slaganje, kod kuće.“
10.	A.S.	Autići	“Autići. On je dječak i moj najbolji drug.”

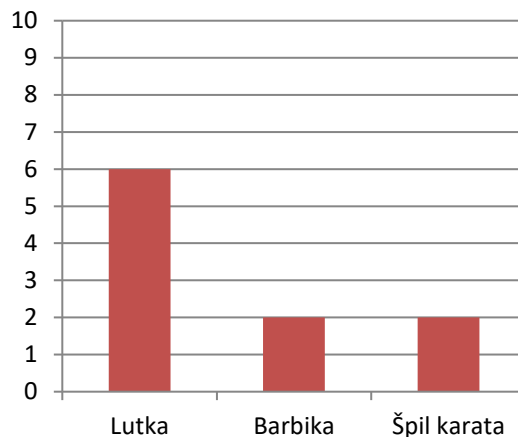
Tabela br.9: Izbor igračke djevojčica za svog druga

R.br.	Ispitanik	Izbor igračke	Obrazloženje
1.	Dž.M.	Barbika	“Moje drugarice najviše vole bebe ili barbike, jer se igramo mame i tate.”
2.	I.T.	Lutka	„Jer moja najbolja drugarica voli lutke.“
3.	L.S.	Barbika	“Pa ne znam, ali uvijek se toga igra.”
4.	T.H.	Lutka	“Lutke u obiteljskom kutku, ne volimo mi ta auta.“
5.	I.P.	Špil karata	„Pa ona voli karte.“
6.	N.H.	Lutka	“Lutka jer moja drugarica voli da se igra mame, tate i lutkica.“
7.	Š.H.	Špil karata	“Ona bi izabrala karte jer voli da broji.“
8.	E.S.	Lutka	„Lutkice. To se uvijek igramo.”
9.	E.B.	Lutka	„Lutku. Uvijek smo nas dvije u obiteljskom centru.“
10.	A.S.	Lutka	“Lutkica jer je i ona kao i ja.“

Tabela br. 10: Izbor igračke djevojčica za svoju drugaricu

Grafikon br.3, Izbor igračke djevojčice za svog druga

Grafikon br.4, Izbor igračke djevojčice za svoju drugaricu

Na grafikonu br. 3 koji pokazuje izbor igračke djevojčica za svog druga, možemo vidjeti da su djevojčice za svog druga birali autić kao omiljenu igračku, zatim kočke i jedan izbor za autobus. Najčešća obrazloženja su da se oni uvijek igraju autića i gore navedenih igračaka. Opet, jako zanimljivo obrazloženje navodim: “Dječaci vole da se igraju kockica, autića. Zato što su dječaci i ne vole lutkice, oni se boje da će ih neko izazivati ako se igraju lutkicama. Kada bi bili sami tad bi se sigurno igrali. Igraju se samo sa ovim muškim lutkicama.(Action Mann)” Iz ovog obrazloženja jasno možemo vidjeti koliki pritisak grupe može da bude prilikom izbora igračaka za sebe.

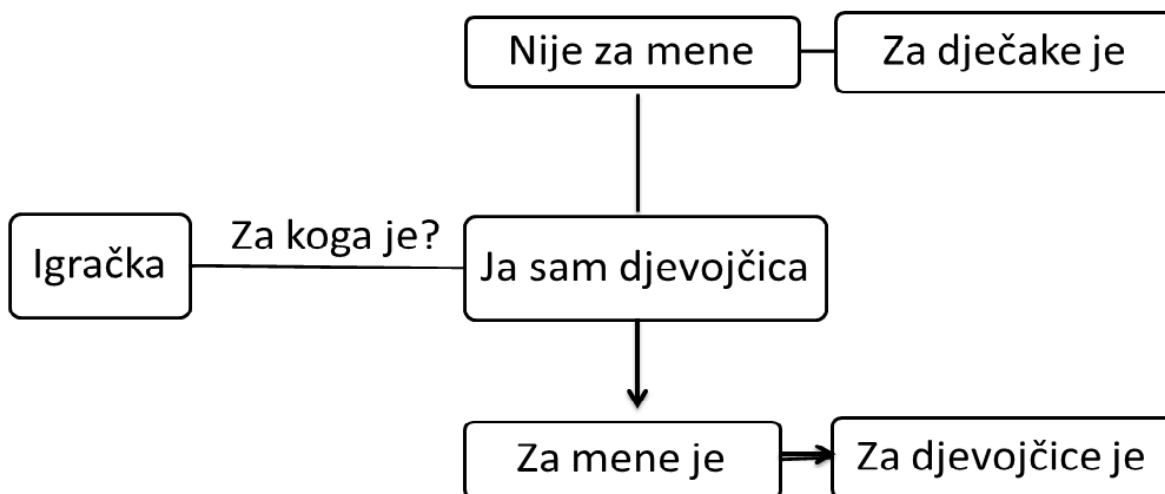
Na grafikonu br. 4 koji pokazuje izbor igračke djevojčica za svoju drugaricu, možemo vidjeti da su djevojčice u 6 od 10 slučajeva izabrale lutku kao prvi izbor, zatim barbika i špil karata. Također je osjetna veća sigurnost u odgovorima kada biraju za dijete istog spola, nego za dijete suprotnog pola, kao i kod dječaka.

Podudarni su prvi izbori igračaka kod oba spola, autići za dječake, a lutka za djevojčice. Jednom kada djeca nauče rodne oznake, njihovo ponašanje se često mijenja tako da odgovara stereotipnim očekivanjima. Isto se desilo kada su djeca/ispitanici zamoljeni da izaberu igračku za drugo dijete istog ili suprotnog spola. U ovom slučaju postoje dva uobičajena uzorka, po kojem djeca odgovaraju. Jedan uzorak jeste egocentrični, koji uključuje djecu koja koriste svoje vlastito mišljenje o atraktivnosti i namjeni igračke kao jedini kriterij za donošenje odluke o interesovanju za tu igračku za svu djecu. Drugim riječima, djeca koji koriste ovaj uzorak, daju obrazloženja sljedećeg tipa: „Sviđa mi se ova igračka, što znači da će se drugim dječacima ili djevojčicama isto sviđati ova igračka.“

Drugi uzorak, na temelju spola, uključuje djecu koja donose zaključke o nečijem sviđanju na osnovu svog sviđanja kombinovanog sa svojim uvjerenjima o dječacima i djevojčicama. Na

primjer, djevojčica navodi obrazloženje: „Sviđa mi se ova igračka, što znači da će se sviđati i drugim djevojčicama, ali ne i dječacima.“ (vidjeti grafikon br.5.)

Grafikon br.5, Dječije obrazlaganje sviđanja igrače

Ovaj uzorak uključuje i odabire kada je u pitanju neutralna igračka koja nema neke posebne rodne odlike, djevojčica se oslanja na rodne razlike, tako da uzimajući to u obzir ako se djevojčici sviđa neka igračka, mora da se sviđa svim djevojčicama i drugim putem da se neće sviđeti dječacima. Na ovaj način djeca predškolske dobi vode se logikom da ako jedna grupa dijeli jedno obilježje, kao što je u ovom slučaju spol, oni prepostavljaju da dijele i ostale interese. Na primjer, ako djeca usvoje novu karakteristiku o nekom dječaku, vodit će se pretpostavkom da će i neki nepoznat dječak imati tu istu karakteristiku.

8.3 . KOGA DJECA RADIJE BIRAJU ZA PARTNERA U IGRI

Treće istraživačko pitanje glasilo je: “Sa kim se djeca radije igraju u vrtiću?”

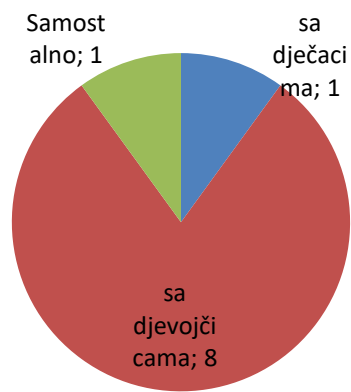
Analizom odgovora ispitanika i protokola posmatranja, utvrđeno je sljedeće:

Dječaci češće biraju dječake za partnere u igri, u 8 od 10 odgovora (vidjeti grafikon br. 6) kako u svojim odgovorima tako i u stvarnim situacijama, što je zabilježeno samim protokolom posmatranja. Jedan dječak koji je odgovorio da se igra samostalno novi je u grupi i nema još uvijek stalan krug drugova i drugarica. Samo dva dječaka su odgovorila da se igraju sa djevojčicama u vrtiću. Interesantno je da je i u odgovorima djevojčica zabilježen odgovor djevojčice koja bira jednog od dječaka kao svog najboljeg druga i najčešćeg partnera za igru. Protokolom posmatranja je utvrđeno da to zaista i jeste slučaj.

Grafikon br. 6 Izbor dječaka sa kim se radije igraju u vrtiću

U odgovorima djevojčica je zabilježen sličan trend kao i kod dječaka. Kao što sam prethodno navela, samo jedna djevojčica je izabrala dječaka kao svog najboljeg prijatelja i partnera za igru, dok je 8 djevojčica biralo djevojčice, a samo 1 je odabrala da se najradije igra sama (vidjeti grafikon br. 7).

Grafikon br. 7 Izbor djevojčica sa kim se radije igraju u vrtiću

8.4. OMILJENE AKTIVNOSTI I IGRE PREDŠKOLSKE DJECE U SLOBODNO VRIJEME

Nadalje, uočila sam da su najdraže igračke u obje skupine manipulativni i konstrukcijski predmeti poput slagalica, kockica i puzli. Literatura to potvrđuje te navodi kako se djeca do četvrte godine, tokom slobodne igre u vrtiću, 50% vremena igraju s konstrukcijskim igračkama (Rubin i sur, 1983). (Rubin, K.H., Watson, K.S., Jambor, T.W. (1978). Free-Play Behaviours in Preschool and Kindergarten Children. Child Development, 49, 534-536.

Stereotipi s kojima smo upoznati jesu da, kada posmatramo igru dječaka i djevojčica možemo vidjeti razliku u dinamici, igra djevojčica je mirnija, tiša, usmjerena na bliskost sa osobom sa kojom se igra, a preovladavaju igre s lutkama, igra domaćinstva, igra u obiteljskom centru (igra uloga). U prosjeku, igra dječaka očituje se viškom energije koje se oni oslobađaju, bučniji su, igraju se u većim grupama, igra obično uključuje prevozna vozila (autobuse, autiće), imitiranje igre oružjem/ratovanje (iako naravno nisu raspoložive igračke oružja). Svakako da ovo nisu pravila i da se s vremena na vrijeme jedan ili dva dječaka nađu u obiteljskom centru i igraju se tate sa drugim djevojčicama. Isto tako često su djevojčice, kako one kažu `pomagale` u izradi staze za autiće ili dvoraca od kockica, koje su gradili dječaci. To su svakako, s moje tačke gledišta i više nego poželjne pojave i odgajatelj treba da ohrabruje i potiče na takvu vrstu igre. Iako su u igri dječaka i djevojčica kombinacija bioloških tendencija i snažnog društvenog pritiska, šta je prikladno za pojedini spol, podjela igračaka na ženske i muške u potpunosti je nametnuta društvenim očekivanjima i spolnim stereotipima, dakle onome što smo odlučili ili naučili da je prikladno za određeni spol. Djeci svakako samo treba dati priliku, da se upoznaju sa svim bez prenošenja očekivanja ili zabranjivanja. Dječak koji npr. odrasta uz dva brata nema često priliku vidjeti i igrati se sa lutkama ili posuđem, jer te igračke nisu raspoložive kod kuće. Sa njima se može susresti samo u vrtiću.

Istraživanja i praksa pokazuju da ne samo da korištenje raznolikih i drugom spolu namijenjenih igračaka nema veze sa negativnom utjecajem na razvoj, već mu itekako doprinosi. Naučne studije potvrđuju da će ta, od strane tržišta nametnuta podjela igračaka, na muške i ženske ograničiti djecu u njihovoj igri, a samim time ograničiti razvoj vještina, interesa i talenata koje djeca u najvećoj mjeri razvijaju upravo kroz igru.

Također, očekivanja temeljena prema spolu (ili bilo kojoj drugoj karakteristici) i naši pritisci da se djeca ponašaju prema onome što bi trebalo, a ne što zaista jesu, vrlo snažno djeluju na njih i oblikuje ih te često imaju mnoge negativne posljedice. Iako igra izgleda kao nešto banalno, radi se o biološkom nagonu koji se javlja kod sve djece urednog razvoja i predstavlja

glavni način učenja i komunikacije djeteta. A to možemo podržati osiguravanjem širokog spektra igračkama i spontani odabir djeteta. Češće roditelji (i odgajatelji) odobravaju djevojčicama da se igraju sa `muškim igračkama`, dok je to pomalo osjetljivo kada je u pitanju da se dječaci igraju sa `ženskim igračkama`, lutkama, barbikama. Naročito očevima je teško suočiti se sa ovim situacijama. A igra s lutkama, i za djevojčice i dječake, omogućava izuzetno mnogo učenja:

- stvaranje priča sa lutkama razvija simboličku igru koja je izuzetno važna za cjelokupan razvoj, uključujući i inteligenciju, razvoj govora, način izražavanja osjećaja i rješavanja problema.

- saradnja s drugom djecom u toj igri pridonosi razvoju socijalnih vještina, vještinama pregovaranja, rješavanja konflikata...

- teme njege i brige koje se prorađuju u toj igri, uče našu djecu, bez obzira bile djevojčice ili dječaci, kako biti empatični i brižni u stvarnom životu.

- igra dječaka s lutkama ne uzrokuje promjenu spolne orijentacije djeteta već potiče razvoj.

Dakle, radi se o razvojno kompleksnoj igri koja potiče cjelokupan razvoj. Njenim kontrolisanjem ili zabranjivanjem smanjujemo prilike za učenje što može negativno uticati na cjelokupan razvoj, odnos između djeteta i roditelja, kao i stvaranje emocionalne nesigurnosti. S obzirom da je igra primaran način na koji se djeca izražavaju, kontrolisanjem ili ograničavanjem načina igre jednako je kao i da odrasloj osobi pokušamo „narediti“ što da misli i govori. S druge strane, time direktno djetetu komuniciramo da ga ne prihvatamo uistinu onakvo kakvo jest. Stoga, treba poticati i roditelje i odgajatelje da daju djetetu da bira igračke koje želi i igra se slobodno i time izrazi i razvija vlastite interese. Time djeci dajemo najbolju moguću priliku za zdrav razvoj jer i praksa i istraživanja pokazuju da što je dječija igra kompleksnija i raznolikija, što se i djevojčice i dječaci imaju više prilike igrati s raznolikim igračkama to su kreativniji, pametniji, postižu bolji uspjeh i emocionalno su stabilniji.

9. ZAKLJUČAK

Cilj je ovog istraživanja za potrebe završnog diplomskog rada bio, ispitati da li se djeca koriste rodno utemeljenim obrazloženjima prilikom odabira igračke za sebe, za druge djevojčice, i za druge dječake. Da dječaci vole autiće, a djevojčice lutke čak i prije nego su dovoljno zrela da znaju sta je spol. – to je dugo poznata predrasuda.

U ovom istraživanju ispitala sam preferencije djece u dobi od 5. do 6. godine, tokom sesije slobodne igre u poznatom okruženju (vrtiću) i uz pomoć sudjelujućeg promatranja i individualnog intervjua. Djeca su bila okružena sa 10 igračaka identifikovanih kao stereotipično za dječake (Action Mann, autobus, autići, kocke), stereotipično za djevojčice (lutka, barbika, set za šminkanje, posuđe) i dvije manje poznate i okarakterisane kao neutralne igračke (bojanka u vlastitoj izradi i špil karata). Igračke su raspoređene dohvatajući ruke djece i to tako da su se na pročelju nalazile neutralne igračke, a `muške` i `ženske` su se smjenjivale (muška-ženska-muška-ženska) na stranama.

Uočljiv je jasan obrazac – dječaci su pokazali veći interes u igranju sa tipično maskuliniziranim igračkama dok su djevojčice pokazale sličnu pristranost kada su u pitanju tipično feminizirane igračke. Te razlike su još jače u slučaju kada su se djeca morala odlučiti za izbor igračke za njihovog druga ili drugaricu. Samo je kod djevojčica jasno preovladala neutralna i nepoznata igračka, bojanka. Nju je biralo kao svoj prvi izbor čak 6 od 10 djevojčica. Rezultati ovog istraživanja su podudarni sa ranijim istraživanjima koja koriste različite metode.

Ranija su istraživanja objašnjavala ove preferencije biologijom, Dječaci i djevojčice daju prednost igračkama koje odgovaraju njihovim tradicionalnim rodnim ulogama, na primjer, dječaci više vole kamione i lopte jer one više potiču zahtjevnije i fizičke aktivnosti.

Djecu se od malih nogu uči raznim klišeima i stereotipnim podjelama. Na kraju ovog istraživanja djeca objašnjavaju kako su roze stvari namijenjene djevojčicama, a plave dječacima. Jedna djevojčica objašnjava kako se dječaci ne igraju bebama jer se ne znaju brinuti za djecu. Druge kažu kako dječaci igraju nogomet i igraju se s pištoljima i puškama, a djevojčice se vole igrati u kuhinji. Jedan dječak je čak rekao da „ako je dvorac roze boje, onda je za djevojčice“.

Izbor igračke je najčešće i najočitiije rodno ponašanje koje djeca pokazuju. Stoga ne iznenađuje činjenica zašto postoji veliki broj istraživanja na navedenu temu: to je jedna od najvećih razlika među spolovima u ovoj dobi, koje su psiholozi otkrili.

Vjerujem da su igračke simptom, a ne uzrok. Djeca istražuju svoje rodne uloge i rodne uloge drugih kao način definisanja svoje socijalne grupe. Djeca će oponašati rodno stereotipične oblike ponašanja sa ili bez pristupa rodnim igračkama.

Djeca predškolske dobi rodne uloge vide kao način socijalizacije. Oni koji imaju isti spol dijelit će i iste interese, dok one suprotnog spola, posmatraju kao „drugi“ i „ drugačiji“, s različitim interesima.

U zaključku možemo reći, igračke treba da omoguće razvoj djeteta u pravcu slobodne i autentične ličnosti, koja će u igri razvijati inicijativu, stvaralaštvo i osjećaj odgovornosti kao prijeko potrebne uslove za stvaranje relacija prema drugima i prema zajednici. Igra obogaćuje djetetovu ličnost usmjeravajući je prema napretku. Zbog toga treba vrlo rano i za vrijeme čitave razvojne dobi omogućiti djetetu da stvara, da se igra, da čita, da dodiruje, da govori, da se kreće, da se suprotstavlja i da otkriva.

Važno je napomenuti da je generalizacija ovih rezultata ograničena metodološkim pitanjem relevantnosti uzorka. Prijedlog za daljnja istraživanja je uključiti veći broj djece/učesnika, kako bi se mogla obogatiti dobivena saznanja te omogućiti bolje razumijevanje tipičnih i atipičnih izbora i obrazloženja kod djece predškolske dobi.

KORIŠTENA LITERATURA:

1. Alexander , G.M. & Hines, M. (1994). *Gender labels and play styles: Their relative contribution to children`s selection of playmates*, *Child Development*, 65, 869-879
2. Blakemore, Judith E. Owen, and Renee E. Centers (2005). "Characteristics of Boys' and Girls' Toys" 53.9-10 619-33
3. Bradbard M.R. I Parkman S.A. (1983). *Gender differences in preschool children`s toys requests*. *Journal of Genetic Psychology*, 145, 283-285
4. Brannon, R. (1976). *The male sex role — And what it's done for us lately*, The forty-nine percent majority
5. Bussey K. i Bandura A. (1992). *Self-Regulatory Mechanisms Governing Gender Development*, Society for Research in Child Development
6. Caldera, Y.M. Huston, A.c. & O'Brien, M. (1989). *Social interactions and play patterns of parents and toddlers with feminine, masculine and neutral toys*, *Child Development*, 60, 70-76
7. Davison, G., Neale, J. (2002). *Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja*.
8. Deaux, K. i LaFrance, M. (1998). *Gender*. In. D. T. Gilbert, S. T. Fiske and G. Lindzey (eds.) *The Handbook of Social Psychology*. Boston: The Mcgraw Hill C. Inc.
9. Duran, M. (1995). *Dijete i igra*. Zagreb, Naklada Slap (2.Izdanje)
10. Eisenberg, N., Murray, E., & Hite, T. (1982). *Children`s reasoning regarding sex-typed toy choices*, *Child Development*, 53, 81-86
11. Fagot, B.I. (1974). *Sex differences in toddlers behavioral and parental reaction*, *Developmental Psychology*, 10, 459 – 465
12. Findak, V. (1995). *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture u predškolskom odgoju*, Zagreb, Školska knjiga
13. Halmi, A. (2005). *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*, Zagreb, Naklada Slap
14. Hamilton, A. (1972). *Aspects of Intedependence Between Aboriginal Social Behaviour and the Spatial and Pysical Environment*, Canberra, Royal Australian Institute of Architects,
15. Hamilton, A. (1981). *Gender and Power in Aboriginal Australia*, In N. Grieve and P. Grimshaw (eds.), *Australian Women*, Melbourne, Oxford University Press
16. Kessler S., McKenna W. (1978). *Gender: An Ethnomethodological Approach*, Chicago, University of Chicago Press
17. Klarin, M. (2017). *Psihologija dječije igre*, Zadar, Sveučilište u Zadru

18. Kohlberg L. i Ullian D. (1974). *Stages in the development of psychosexual concepts and attitudes*, New York, Wiley
19. Kohlberg, L. (1981). *Esays in moral development*, San Francisco, Harper & Row
20. Lazar, M. (2007). *Moć igre i igračke*, Đakovo, Tempo d.o.o
21. Leucke-Aleksa i sur., (1995). *Gender Constancy and Television Viewing*, Developmental Psychology
22. Levy, G. D. i Fivush, R. (1993). *Scripts and gender, A new approach for examining gender role development*, Developmental Review 13
23. Maccoby E. i Jacklin C. (1974). *Sex Differences in Aggression: A Rejoinder and Reprise*, California, Stanford University
24. Martin & Halverson (1981). *A schematic processing model of sex typing and stereotyping in children*, Child Development, 52, 1119 – 1134
25. Martin, Eisenbud & Rose, (1995). *Children`s Gender-Baed Reasoning about Toys*, Child development, Vol. 66, Issue 5, str. 1453 – 1471
26. Miller, C.L (1987). *Qualitative differences among gender-stereotyped toys: Implications for cognitive and social development in girls and boys*, Sex roles, 16, 473-487
27. Money J. i Ehrhardt A. (1972). *Man & woman, boy & girl: the differentiation and dimorphism of gender identity from conception to maturity*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 311
28. Mužić, V.(1986). *Metodologija pedagoškog istraživanja*; Sarajevo; Svjetlost
29. Naklada Slap, Jastrebarsko
30. Owen Blakemore, Judith E., and Renee E. Centers. (2005). *Characteristics of Boys' and Girls' Toys*. Sex Roles 53, no. 9/10, 619-33.
31. Papalia, D, Olds, S & Feldsman, R. (2001). *Human development* (8th ed.). New York: McGraw Hill.
32. Pehar, L. (2007). *Reforma Osnovne škole. Psihološke posljedice*, Sarajevo, Impressum
33. Piaget, J. (1961). *The child`s conception of number*, New York, Norton
34. Pomerlau A. i saradnici (1990). *Pink or Blue: Environmental Gender Stereotypes in the First Two Years of Life*, Montreal, University of Quebec
35. Rheinolds H.L. i Cook K.V. (1975). *The contents of boys and girls rooms as an index of parents behavior*, child Development, 46, 459-463)
36. Robert, M. i Heroux G. (2004). *Visuo-spatial play experience: Forerunner of visuo-spatial achievement in preadolescent and adolescent boys and girls?* Infant and Child Development, 13, 49-78

37. Ruble DN, Martin C., (1998). *Gender development*, In: Damon W, Eisenberg N, editors. *Handbook of child psychology: Vol. 3, Social, emotional, and personality development*. 5. Hoboken, NJ: Wiley; 1998. pp. 933–1016.
38. Serbin L.A. i Connor J.M (1979). *Sex-typing of children`s play preferences and patterns of cognitive performance*, *Journal of Genetic, Psychology*, 134, 135-136
39. Slaby G. R. i Frey S. K. (1975). *Development of Gender Constancy and Selective Attention to Same-Sex Models*
40. Slika br.1 preuzeto sa <https://qz.com/309115/toys-are-more-divided-by-gender-now-than-they-were-50-years-ago/> ; pristupljeno: 26.01.2015.
41. Slika br. 2 preuzeto sa <https://qz.com/309115/toys-are-more-divided-by-gender-now-than-they-were-50-years-ago/> ; pristupljeno: 26.01.2015.
42. Slika br. 3 preuzeto sa <https://qz.com/309115/toys-are-more-divided-by-gender-now-than-they-were-50-years-ago/> ; pristupljeno: 26.01.2015.
43. Stevanović, M. (2001). *Didaktika*, Rijeka, Ekspres digitalni tisak
44. Stevanović, M. (2003). *Predškolska pedagogija*. Sveučilište u Rijeci, Andromeda
45. Stevanović, Marko. (2001). *Predškolska pedagogija 2*, Tuzla, R & S
46. Stojak, R. (1990). *Metoda analize sadržaja*, Sarajevo, Institut za proučavanje nacionalnih odnosa, DP „Grafičar“
47. Sweet, E. (2012). *Guys and Dolls No More?* <http://www.nytimes.com/2012/12/23/opinion/sunday/gender-based-toy-marketing->(pristupljeno: 26. augusta 2018.)
48. Vasta, R., Haith, M., Miller, S. A. (1997). *Dječja psihologija*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
49. Worchel, S. (2000). *Psihologija social*, Michigan, Paraninfo

10. PRILOZI

PROTOKOL INTERVJUA

OPĆI PODACI

Datum:

.....

Mjesto:

.....

Ispitivač:

.....

Ispitanik:

.....

Aktivnost: "Izbor igračke"

PITANJA:

1. Sa kojom od ovih igračaka bi se najradije igrao/la? Zašto?
2. Šta ako bih ja uzela ovu igračku, koju bi ti sljedeću želio/la?
3. Ako bi morao izabrati još jednu igračku koja ti se sviđa, koja bi to bila?
4. S kim se najradije igraš u vrtiću?
5. Šta misliš, koja bi tvome najboljem drugu bila najdraža igračka? Zašto misliš da je to tako?
6. A koju bi igračku birala tvoja najbolja drugarica? Zašto?

PROTOKOL POSMATRANJA

OPĆI PODACI

Datum:

.....

Mjesto:

.....

Ispitivač:

.....

Ispitanik:

.....

Tema:

1. Koja je to igračka koju dijete bira prije samog početka intervjua? Sa kojom pažnjom posmatra ostale igračke?
2. Na koji se način dijete odlučuje za igračke koje preferira? Kako reaguje na iskazani zahtjev da izabere drugu i treću igračku, po redu sviđanja?
3. Kako se odlučuje za izbor i argumeniranje igračke za drugog dječaka ili djevojčicu?
4. Sa kim se najčešće igra?
5. Postoji li težnja za dominacijom djeteta tokom igre u grupi zajedno sa drugom djecom?